

ЮРІЙ СЕМЕНКО

НАРОДНЕ СЛОВО

Збірник
сучасного
українського
фольклору

Львів, 1992

Український фольклор уже в XVI столітті приваблював увагу чужинців. Словак Я. Благослав помітив 1563 р. в чеській граматиці українську народну пісню «Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш». Польський історик Сарницький згадує в своїх «Анналах» 1587 р. українську думу про лицарську смерть двох братів-козаків у боротьбі з ворогом. Грузинський князь, етнограф М. Цертелєв, творці російської літератури К. Рилєєв, М. Добролюбов, не кажучи вже про українця М. Гоголя, відзначали неперевершену поетичність, високу моральність і шляхетність устремління усної творчості українського народу. Німецький філософ Я. Г. Гердер під враженням знайомства з українським фольклором віщував (1769 р.), що «Україна стане колись новою Елладою».

Сучасний український фольклор продовжує традицію кращих зразків попередньої усної творчості. Советський режим, насильно накинений на Україну Москвою, щоб довести, що комунізм знаходить підтримку в народі, створив ніяку установу, які публікували «творчість» платних працівників, даючи її за народну. Насправді ж увесь сучасний український фольклор, що є висловом переконань і почувань народу, своїм змістом різко протикомуністичний.

Збірник українського фольклору «Народне слово», що його упорядкував Ю. Семенко, містить приказки, загадки, частівки та анекдоти, що піддають нищівній критиці антинародний советський лад.

Уже в XVI столітті український фольклор привабляв увагу іноземців. В 1563 г. словак Я. Благослав в чеській граматиці помістив українську народну пісню «Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш». Польський історик Сарницький в своїх «Анналах» 1587 г. згадує українську думу про героїчну смерть двох братів-козаків в боротьбі з ворогом. Грузинський князь, етнограф М. Цертелєв, корифей російської літератури К. Рилєєв і М. Добролюбов, не говорячи вже про українця М. Гоголя, відзначали поетичне і моральне совершенство українського народу. Німецький філософ Я. Г. Гердер подивившись на знайомство з українським фольклором предвіщав (1769 г.), що «Україна колись стане новою Елладой».

Сучасний український фольклор продовжує традицію кращих зразків усної народної творчості. Насильницький советський режим Москви на Україні в своєму стремленні підтвердити, що комунізм находит підтримку в народі, створив ніякі установи, які публікували «творчість» платних працівників, видаючи їх за народну. На самом же деле увесь сучасний український фольклор, являясь виразителем переконань і почувань народу, своїм содержанием різко антикомуністичний і антимосковський.

Збірник українського фольклору «Народное слово», складений Ю. Семенком, містить приказки, загадки, частівки і анекдоти, демонструючи неприйняття і різку критику українцями антинародного советського строя.

Упорядкування,
передмова, вступи і примітки
Юр. СЕМЕНКА

Друкується за виданням 1964 р.

Слово українського народу

*Наша дума, наша пісня
Не вмере, не загине...
От де, люде, наша слава,
Слава України!
Без золота, без каменю,
Без хитрої мови,
А голосна та правдива,
Як Господа слово.*

Т. Г. Шевченко

Український народ, поневолений після запеклої боротьби сильнішими сусідами, протягом віків мав лише одну зброю, якою стверджував свою самобутність, окремішність та прагнення до власного вільного розвитку— віру і слово. Вони, вирішально вплинувши на душу, дух нашого народу, зберегли його від загибелі.

Поетичне слово українського народу вже в XVI столітті приваблювало увагу чужинців. Словак Я. Благослав помістив 1563 р. в чеській граматиці українську народню пісню "Дунаю, Дунаю, чому смутен течеш". Польський історик Сарницький згадує в своїх "Анналах" 1587 р. українську думу про лицарську смерть двох братів-козаків у боротьбі з ворогом. Грузинський князь етнограф М. Цертелєв, творці російської літератури К. Рилєєв, М. Добролюбов і багато інших, не кажучи вже про класиків українського письменства, творчість яких нерозривно зв'язана з фолкльором, відзначали неперевершену поетичність, високу моральність і шляхетність устремлінь словесности українського народу. Німецький поет перекладач українських дум Ф. Боденештедт у своєму збірнику "Die poetische Ukraine" (Штутгарт, 1845), писав, що "в кожній іній землі дерево народньої поезії не принесло таких величних овочів, ніде дух народу не втілюється так живо і світло в піснях, як в українців". Німецький мислитель Й. Г. Гердер під враженням знайомства з українським фолкльором віщував (1769 р.), що "Україна стане колись новою Гелладою". Великий російський письменник українець М. Гоголь

виявляв палке зацікавлення усною творчістю свого народу, зокрема до українських пісень. Уже в "Книзі всякої всячини", яку він завів у Ніжені, зустрічається кілька записаних ним українських пісень. Перебуваючи в Петербурзі, М. Гоголь у листах до своїх рідних просив прислати йому записи пісень. "Близько 150 пісень я віддав минулого року Максимовичові, цілковито йому невідомих. Після того я придбав ще коло 150", — писав М. Гоголь в листі (6. 3. 1834 р.) до проф. І. Средзевського, з яким він зблизився на ґрунті спільного зацікавлення минулим українців і їхньою пісенною творчістю, що була джерелом для повістей письменника ("Вечори на хуторі поблизу Диканьки", "Тарас Бульба" та інші) й історії, яку він, готуючись до праці в університеті, збирався написати. "Якби наш край не мав такого багатства пісень, — писав М. Гоголь у згаданому вище листі, — я б ніколи не написав його історії, тому що я не збагнув би її й не мав розуміння про минуле".

У статті "Про українські пісні", що є гимном пісенній творчості українського народу, М. Гоголь твердив:

"Кращі пісні і голоси чули лиш одні українські степи: тільки там, під покровом низеньких глиняних хат, увінчаних шовковицями і черешнями, при сьйві ранку, полудня і вечора, при цитриновій жовтизні похиленого колосся пшениці, вони лунають, супроводжувані самими степовими чайками, зграями жайворітків та скигличими іволгами".

Порівнюючи тоскную музику українських і російських пісень, М. Гоголь підкреслював їхню відмінність:

"Російська тужлива музика висловлює, як слушно зауважив М. Максимович, примирення з долею (забвение жизни): вона прагне піти геть від життя і заглушити щоденні потреби та турботи; але в українських піснях вона злилася з життям: звуки її такі жваві, що, здається, не лунають, а говорять — промовляють словами, виголошують думи, і кожне слово цієї яскраві промови пронизує душу".

"Всі вони, — пише далі М. Гоголь про українські народні пісні, — милозвучні, пахучі, різноманітні надзвичайно. Скрізь нові кольори, скрізь простота і невимовна ніжність почуттів. Де ж думки в них торкнулися релігійного, там вони незвичайно поетичні. Вони не дивуються колосальним творінням Вічного Творця: цей подив належить тому, хто зійшов на вищий щабель самопізнання; але їхня віра така невинна, так зворушлива, така непорочна, як непорочна душа немовляти. Вони звертаються до Бога, як діти до батька; вони вводять Його часто в побут свого життя з такою невинною простістю, що безпосереднє його зображення стає у них величним у самій простоті своїй".

* М. Гоголь. Собрание сочинений, т. VI, сторінки 67, 71, 74, 291, 292, Москва, 1953.

Та не тільки українським пісням і думам властива краса, людяність, ніжність висловлених почуттів, побожна настава до навколишнього, зокрема до матері. Ці прикмети притаманні також приказкам, прислів'ям, загадкам, казкам, жартам — усій українській народній творчості, що установлювала закони поведінки, норми взаємин, правопорядку, основи моралі, етики, гуманності, — того, що надає людині схожості з Тим, за образом і подобою Якого вона створена.

Народня творчість — джерело письменства. Вона значно старіша книжних творів, а висловлені в ній спостереження, думки, сентенції відвертіші і тому безпосередніші, правдивіші написаного, яке часто підвладне сильним нашого світу. Відомо, що розквіт грецького письменства античної доби зумовлений зв'язком його з народньою поезією. Наслідком творчого "перетравлення" народньої поезії, додання елементів індивідуальних уподобань, розширення форми і поглиблення змісту створена "Іліяда" Гомера. Українське письменство від самого свого зародження також було тісно зв'язане з усною народньою творчістю. Наші літописи рясніють народніми легендами. "Повість временних літ" подає перекази про заснування Києва, про лицарські вчинки окремих неісторичних героїв, що існували лише в народній уяві. "Галицько-Волинський літопис" має особливо велику літературно-художню вартість. Там, зокрема, вміщено оброблюваний згодом багатьма поетами, переказ про ешан-зілля, яке будить приспану ситим життям любов до рідної землі. Геніяльний автор українського епосу "Слово о полку Ігоревім", подібно до співців пізніших дум, не уникнув впливу народньої творчості, свідомо, мабуть, звертався до неї: паралелізмами, постійні епітети, порівняння в стилі народньої поезії, розсіпані протягом усього твору. Але "Слово", мабуть, було винятком у письменстві княжої доби, творці якої, будучи проповідниками нової для України релігії, з властивою неофітам ревністю, виступали проти "игранія, плясання і гуденія" пастви, проти всього, що виходило за рамки церковних приписів, вбачаючи в народній творчості грішну "диявольську спокусу", залишки поганства. Згодом ця ж ворожість до народньої творчості прослизає в посланнях полум'яного захисника православ'я в Україні Івана Вишенського (1550—1620). Він не лише виступав проти впливів Ватикану, підпорядкування йому, а й, виходячи з позицій ченця-аскета, проклинав такі гріхи, як свято Купала, "принесення сатані жертви танцями", колядування. Не зважаючи на ворожість до певних народніх звичаїв, його послання не вільні від впливу поширених тоді народніх переказів, глузливих порівнянь. Протиставлення або й відверта ворожнеча письменства з усною народньою творчістю були згубними для старої доби нашої культури, бо стали перешкодою творенню високомистецьких зразків літератури, своєрідної національної драми. Академік С. Єфремов у своїй "Історії українського письменства" присвятив окремий розділ (V, т. I,

стор 281 четвертого видання) боротьбі книжників із народньою поезією. Навівши наказ Київської констисторії з 1719 р. про заборону вечорниць, на яких молодь "мерзския беззаконія творять, справляючи себѣ игри, танци и всякие пиятиха скверная, и воздухъ оскверняющая пѣсней восклицания и козлогласования", він говорить, що "над поезією народа, над його совістю, естетичними смаками та вподобаннями весь час тяжку роблено нетямущою рукою операцію. На шкоду і народній поезії й самому письменству між ними витворилась ота розтіч і ворожнеча, що глибоку викопала безодню між народньою творчістю та зразками книжного письменства й одну цікавими пам'ятниками збіднила, а друге живого духа й життєвої безпосередности позбавила".

Великий український філософ і поет Г. С. Сковорода (1722—1794) поклав край нехтуванню народньою поетичною творчістю. В своїх трактатах він широко вживає приказки, прислів'я, анекдоти та легенди і сам пише вірші за зразком народньопісеної творчості, наслідком чого частина їх ("Всякому городу нрав и права") стала народніми піснями. В основу своєї діяльності і в основу оцінки поетичної творчості Г. Сковорода поклав учення Ісуса Христа. "Не по гаманцю оцінюй скарб, праведний суд суди, — пише він в передмові до "Байок харківських" (Г. С. Сковорода, Твори, том II, стор. 101, 102, Київ 1961). — Байка тоді буває гідка і нісенітня, коли в підлій і смішній своїй шаркварині не містить зерна істини, схожа на горіховий свисток. Від таких ось байок відводить Павло свого Тимофія. (І до Тим., розд. IV, ст. 7). І Петро не просто відкидає байки, але байки хитромудрі; що не мають сили Христової, що нічого не мають, крім прикрашеної зовнішності".

Демократичні погляди Г. Сковорода знайшли своє продовження в творчості наступних українських письменників, зокрема в творах батька нової української літератури І. Котляревського (1769—1838), що, спираючись на народню уяву про світ, неперевірено перелицював "Енеїду" римського поета Вергілія і тим спрямував українське письменство на шлях європейської літературної традиції. (Див. "I. P. Kotljarevskyj und die westeuropäische Literatur" Ю. Бойка в "Die Welt der Slaven", No. 2/1963).

Минуле століття було розквітом народознавства взагалі і фольклористики зокрема.

"Честь першого серйозного почину в українській етнографії належить полякові з роду Зоріанові Доленга-Ходаковському, за життя відомому під ім'ям Адама Чарноцького (1784—1825), — пише академік С. Єфремов у своїй "Історії українського письменства", стор. 285. — Це був справжній піонер нашої етнографії, відданий справі до самозабуття, до фанатизму; власними ногами Ходаковський сховає мало не всю Україну, зібравши, як на ті часи, величезні скарби народньої пісні — навіть у неповних записках Ходаковського, що дійшли до нас, маємо їх 1254 номери".

1819 р. з'являється збірник українських народніх пісень з розвідкою про них князя М. Цертелева. Етнографію досліджує також ректор Київського університету проф. М. Максимович (1804—1873), що "першим в основу своїх етнографічних та літературних праць положив українські переконання, любов до народу й бажання служити йому своєю науковою працею". Росіянин І. Средзневський (1812—1880) публікує в шести томах "Запорізьку старину", поет А. Метлинський — близько 800 "Народніх південно-руських пісень", П. Куліш (1819—1897) два томи усної народньої творчості "Записки о Южной Руси". О. Бодянский (1808—1876), М. Костомаров (1817—1885) першими в Російській імперії пишуть теоретичні праці-дисертації про українську народню словесність. Протягом короткого часу П. Чубинський (1839—1884) видав сім томів етнографічного матеріалу. М. Драгоманов (1841—1895), емігрувавши закордон після проголошення царського указу в 1876 р. про заборону української мови, видав у Женеві кілька праць з фольклору, що згодом були надруковані у Львові в чотирьох томах. Наукове Товариство імені Шевченка, крім етнографічних розвідок, надрукованих у "Записках", видало з 1895 р. 32 томи "Етнографічного збірника" і 14 томів "Матеріалів до українсько-руської етнології".

Уже перші праці етнографів викликали зацікавлення народнім життям, мовою, усною словесністю, народньою поетичною творчістю, яка поруч з письменством, пробуджуючи національну свідомість, сприяла українському відродженню.

Т. Г. Шевченко, ідеологічно з'єднавши усну словесність з письменством, поставив його на міцний ґрунт. Він сам писав за зразком народньопоетичної творчості і створив неперевершені поезії, завдяки чому майже третина "Кобзаря" стала народніми піснями. М. Вовчок, С. Руданський, І. Франко, М. Коцюбинський, продовжуючи традицію Великого Кобзаря, наполегливо зміцнювали тривкий уже зв'язок між народньою поетичною творчістю і літературою.

Найшляхетнішу рису словесности — прагнення народом правди — українське письменство повністю засвоїло, "зробивши ту ж таки правду своїм ідеалом, якому служить цілком свідомо і без перестанку" — (С. Єфремов).

Здавалося, що ні накази, подібні до виданого 1719 року проти вечорниць, ні заборона безглуздо жорстоким указом з 17. 5. 1876 р. писати українською мовою, якої нібито "не было, нет и быть не может", ні заборона друкувати тексти народніх пісень навіть до нот не спроможні були знищити розвиток ні усної народньої словесности, ні письменства, ні їхнього взаємодоповнюючого і взаємопідтримуючого впливу. Здавалося, що всілякі штучно створювані перешкоди, які хоч і гальмували розвиток самобутньої української культури, не були спроможні зупинити його. Але збільшувалася чернь Російської імперії, зірвавшись у жовтні 1917

р. із перержавілого ланцюга і захопивши владу з рук звироднілих можновладців деспотичного ладу російського царату, що протягом віків живив її в своєму нутрі соками свого насильства, нелюдяности і поневолення, почала в тваринній злості руйнувати все чуже їй, незрозуміле їй нищому духові. Наслідки кривавого нищення вікових надбань культури українського народу, доконаного компартією СССР, можна порівняти хіба з навалюю татарських орд 1240 р. на Україну, коли Київ був зруйнований дощенту, а керівна верства нашого народу вирізана. Панування советської системи, насильно накиненої Москвою, занурило Україну в середньовіччя. За порівняно короткий час цвіт, основа української нації були майже цілковито стерті з лиця української землі. "73 письменники були знищені фізично, 212 письменників замовкли, отже були зліквідовані духово або й фізично" (Б. Кравців "На багрянному коні революції", Нью-Йорк, 1960 р., стор. 32. Там же поіменний перелік знищених). "Було знищено понад 30 єпископів, понад 2000 священників та велику силу вірних" Української Автокефальної Православної Церкви (протоєрей М. Явдась "УАПЦ", Мюнхен 1956, стор. 20. В цих же документах для історії УАПЦ поіменно названо ліквідованих). Наслідком голоду, що його КПСС вживала як знаряддя своєї політики поневолення, засіб ліквідації опору комуністичному режимові та інших репресій загинуло близько 7 мільйонів селян, основи української козацької нації, — чисельність українського народу протягом останніх десятиріч майже не збільшилася, хоч за цей же час природній приріст росіян, наприклад, відбувався такими ж приблизно темпами, як французів у вільному світі. Головним гаслом комуністів, як відомо, було:

Весь мир насилья мы разрушим
До основания, а затем
Мы наш, мы новый мир построим, —
Кто был ничем, тот станет всем!
(“Інтернаціонал”)

Щоб збудувати “новий світ”, КПСС, не числячись з жертвами і наслідками, нищить самобутність народу, мораль, традицію, проголосивши їх забобонами, виховує і перевиховує всіми засобами старих і молодь, а за допомогою “комуністичної національної політики” намагається зробити з українців щось середнє між малоросами, малополяками і росіянами. Український народ, поневолений, але не переможений, не склав зброї — слова, що його неспроможна заглушити пустопорожня тріскотня советської преси, створив багатющий фольклор, в якому видно різко негативне відношення до цього “нового світу”, будованого з найгіршого, що було в попередніх, до пекла, проголошеного раєм трудящих з блискучою вивіскою “країна комунізму”. Тому що все офіційне народ піддає критиці, комуністичний уряд вирішив вжити

протизаходів і створити “советський фольклор”, в якому доводилося б, що совети — народня влада і народ виступає за совети. В дійсності ж ці поняття взаємно виключають один другого, а советського фольклору не існує в природі, бо нема советського народу, як нема советської мови чи советської культури, що визначають поняття народу.

Теоретично советська фольклористика базується на випадкових, отже на ненаукових висловлюваннях “основоположників наукового комунізму — марксизму-ленінізму”, суть яких зводиться до того, що народня творчість — “знаряддя класової боротьби”. Іншими словами кажучи, народня творчість мусить бути спершу знаряддям розшарування народу, поневолення одної верстви іншою, а згодом — всього народу. Ю. Соловйов, найвизначніший теоретик советської фольклористики, говорить, що К. Маркс і Ф. Енгельс “завжди вказували на величезну політичну роль фольклору, на потребу використання його як знаряддя агітації і пропаганди, вітаючого кожного разу публікацію того чи іншого тексту, якщо цей текст являв собою інтерес в плані боротьби з існуючим ладом”. (“Литературная энциклопедия”, т. 11, стор. 787). В. Ленін не вивчав фольклору. Зберігся лише один спогад про перегляд ним збірника російської словесности. В. Д. Бонч-Бруевич згадує, що Ленін, познайомившись із збірником, заговорив про використання фольклору в політичних справах. З такою ж міркою підходив В. Ленін і до інших галузей духової культури. Незабгненню нормальному людському розумові глупоту, висловлену в забороні відзначити в межах Російської імперії сторіччя з дня народження великого українського поета-пророка Т. Шевченка він назвав “на рідкість щасливим і вдалим заходом з точки зору агітації проти уряду”. Таку примітивізацію советські літературознавці вважають за “важливу методологічну настанову в оцінці діяльності Т. Шевченка” і розчулено тлумачать її як увагу комуністичного вождя до української культури... Семінарист-недоук Йосип Віссаріонович Сталін, називаний у народі Йосипом Скорпіоновичом, що не володів досконало російською мовою, не міг, звичайно знати словесности чужого йому народу. М. Хрущов, неук без систематичної освіти, використовує, як це робив і його попередник у керівництві ЦК КПСС, у своїх виступах приказки і прислів'я, але завжди з політичною метою — перекручено.

Після смерті Й. Сталіна, советській фольклористичній були міродайні такі “наукові” авторитети, як В. Молотов і Г. Маленков, що, здавалося, переберуть до своїх рук спадщину диктатора. Так М. П. Леонтев, оцінюючи (“Новый мир”, ч. 8/1953 р.) збірник “Фольклор Чкаловской области”, виступив проти введення старовинних білінних героїв з “дубинушками в'язовими” в сучасні формування модерно озброєної советської армії не тому, що він проти підпорядкування минулого комуністичному сьогодні, а тому, що В. Молотов заявив: “Минув час, коли працювали під “Дубинушку”. Звичайно, “Дубинушка” — пісня гарна.

Добра і пісня "Ей, ухнем". Але кожному овочеві свій час" — І з властивою советській науці солідністю наводиться джерело, з якого взято таке авторитетне для фольклористів твердження: В. М. Молотов "Речь на собрании избирателей Московского избирательного округа гор. Москвы 6 февраля 1946 г.", Госполитиздат, 1946, ст. 11. Інший автор, розглядаючи зміст і форму народної творчості дожовтневого і підсоветського періоду, посилається на авторитет органу ЦК КПСС газети "Правда", яка твердила (5. 4. 50), що народня творчість стала "істинно всенароднім рухом"; що фольклорові властива "колективна форма творчості, як, наприклад, пісні, створювані хорами", бо "практика советського життя не гнобить особистості, а сприяє її всебічному розвитку", про що "саме і говорив Г. М. Маленков у доповіді на XIX з'їзді КПСС". І далі наводиться висловлювання Г. Маленкова, яке повинно діяти переконливіше, ніж факти життя. (Див. В. К. Чістов "Про деякі проблеми фольклористики" в журналі "Советская этнография", ч. 2/1954 р., стор. 105—111). Укріплення М. Хрущова в сидлі проводу ЦК КПСС призвело до засудження конкуренційної новому кандидату в диктатори "антипартійної групи Молотова — Маленкова", і з небосхилу найперевішій науки в світі зникли багатонадійні зорі, що ставали дороговказами у працях підсоветських фольклористів...

Українські фольклористи минулого століття не могли, звичайно, бути послідовниками комуністичних ідолів — Маркса-Енгельса, яких в умовах диктатури СРСР зробили незаперечними авторитетами і для науки, і керуючися в своїй діяльності не засадами матеріялістичного світогляду, обов'язковими в СРСР, а людяності, залишили спадщину, що не відповідає смакові теперішніх "знавців" народної творчості, залежних від настанов КПСС. Виходячи з засади, що фольклор являє собою "знаряддя класової боротьби", советські теоретики однобічно розглядають процес народно-поетичної творчості, а там, де не мають речевих аргументів у спотвореному вигляді викладають погляди діячів української національної культури, приписуючи їм свідоме замовчування соціальних мотивів у збиранні народної творчості й освітленні її. Фальшивість таких і подібних обвинувачень призводить до протиріч у твердженнях і висновках підсоветських фольклористів. Так у книзі "Українська народня поетична творчість", виданій Академією наук Української ССР, Київ 1958 р., твердиться про "буржуазно-націоналістичні погляди М. Куліша", який "стоїть на реакційних позиціях" (стор. 122), отже належить до тих, хто нібито затушовував наявність "соціальних мотивів" в українській усній народній творчості, а далі (стор. 372 і 373), не моргнувши й оком, для підтвердження боротьби героїв казок проти "царів-гнобителів" — "змій-людоджерів" говориться про Івана Голика, який "виступає в казці захисником пригноблених, він готовий знищити всіх царів і панів". І говориться це на основі казки "Про Івана Голика

і його брата", *вперше опублікованій П. Кулішем* у "Записках о Южной Руси" (т. II, СПб, 1857, стор. 59—82)! У цій же книзі М. П. Стельмах, аналізуючи (301—312) похоронні голосіння та плачі, пов'язані з проводами в рекрути, також говорить про замовчування українськими буржуазними націоналістами наявності соціальних мотивів у словесності, наявність яких він підтверджує плачами північно-російської (олонецької) плакальниці О. Федосової, яку високо цинив — зверніть увагу на високий авторитет — М. Горький! І на кінець "висновок": "Історична доля українського народу нерозривно і непорушно зв'язана з долею російського народу. Безумовно, така спільність відчувається і в народній творчості, про яку зараз йде мова".

1930 р. в Києві вийшла "Бібліографія літератури з українського фольклору" Олександра Андрієвського, видана Всеукраїнською Академією Наук. Ця 800-сторінкова праця перераховувала близько 1800 книг і статей, виданих з питань української фольклористики *до 1917 року*. Советський режим, насильно накинений Україні Москвою, щоб довести, що комунізм знаходить підтримку в народі, створив низку установ — спеціальні інститути фольклору та етнографії при Академії наук, катедри фольклору та етнографії при інститутах, утримувані державою, які досліджують звичаї, творчість народу, та публікують поезії платних працівників, видаючи їх за народню творчість. Насправді ж увесь сучасний український фольклор, що є висловом переконань і почувань народу, своїм змістом різко протикомуністичний. Саме тому за майже 50 років панування комуністичного ладу, називаного "народною владою", в Україні советські фольклористи не спроможні були виконати навіть незначну частку того, що доконали на власні руки аматори — збирачі української народної творчості за будь-які попередні 50 років минулого століття. Звичайно, під советами в різні часи різні упорядники видали кілька збірників українського фольклору. Але їхнє життя не було довгочасним — їх вилучували з ужитку. Ця заборона свідчить про те, що збірники складалися відповідно до потреби доби, з якою їх і умиротворяли ті, хто проголосив народню творчість "знаряддям класової боротьби".

Твердження про пріоритет російськості, також у царині народної творчості, є другим — поряд з постулатом, що фольклор — знаряддя класової боротьби — стовбом теоретичної будови советської фольклористики. Першість російськості переноситься в сиву минувшину. Не випадково, отже, що в учбовому посібнику для наукових працівників вищих учбових закладів Української ССР в книзі "Українська народня поетична творчість", говорячи (стор. 61) про Київську Русь як "історичну колыску російського, українського та білоруського народів", на першому місці ставиться не українців, які безпосередньо живуть поблизу центра колишньої Київської Русі та на її території, і навіть не білорусів, що

в найчистішому вигляді зберегли слов'янські елементи давнини, а росіяни, названих далі "старшим братом". В підручниках міністерства освіти РСФСР про Київську Русь говориться як про "Росію XII века". Стердження всього російського як мірила здійснюється різними шляхами. Цій меті служить критика західних впливів або спростування наявності їх у народів, що проживають по сусідськи з Московщиною, замовчування або фальсифікація негативної оцінки в фольклорі явищ російського життя, за одночасного підкреслення позитивів, затирання особливостей словесності неросійських народів і підганяння їх до фольклору росіян. Так, наприклад, на нараді при Академії наук СРСР, що відбувалася з 27. 3. по 1. 4. 1950 р. з питань етнографії народів советської Прибалтики, були заслухані такі доповіді: "Значення Московського товариства аматорів природознавства й етнографії в розвитку латиської етнографії", "Відзеркалення естонсько-російських зв'язків в естонських народних казках", "Про російські впливи в естонських народних мелодіях". "Заторкнені ними питання, — зазначав звітодавець журналу "Советская этнография" (ч. 2/1950, ст. 191), — має на сьогоднішній день особливе значення, бо вони розбивають антинаукові концепції буржуазних учених про залежність культури литовців, латишів і естонців від західних "впливів" і "запозичень". Твердження про пріоритет всього російського набуває потворних форм. Так советські учені найрішучіше твердять, що "в Америці не могли знати "Калевали" раніше, ніж в Росії". Доведення протилежного розцінюється як підтасована і космополітизм. Припущення, що американський поет Лонгфелло познайомився з цим фінським епосом в перекладі Гете або з текстом, що був надрукований 1827 р. в Лондоні кваліфікується як злочинне, бо, бачте, Ф. Глінка друкував в Росії свої переклади "Калевали" уже в 1827 році!.. ("СЗ", ч. 2/1950, ст. 229). Дослідження "Казок" А. Пушкіна в їхньому зв'язку з подібною творчістю західноєвропейських письменників та вивчення наявності впливів останніх на російського поета "мусять бути рішуче відкинені як такі, що протирічать марксистському літературознавству, як формалістичні, протіяті духом низькопоклонства, наклепництва, як такі, що вилучають національно-самобутню основу творчості великого російського поета..." ("СЗ", ч. 1/1950).

Не все, вихвалюване советами, схвалюється російським народом. Приятель Т. Шевченка, В. І. Даль у своєму збірнику "Пословицы русского народа" (Москва 1957) наводить такі прислів'я: Велика святорусская земля, а правде нигде нет места (стор. 327). Русь навалила, нас совсем задавила (сибирск.). Новгородцы такали, такали, да и Новгород протакали (об уничтожении веча новгородского или о покорении Новгорода). Была правда у Петра и Павла (в застенке московском, где была пытка).

Московские люди землю сеют рожью, а живут ложью (старин). В Москву идти — голову нести (старин.). (стор. 330). Цей російський фольклорист подає такі українські прислів'я: Москалі (т. е. русское, по присловию малорусов). От москаля хоть поля обрежь да беги. Мамо, черт лезет в хату! Дарма, дочко, аби не москаль. От черта открестисься, а от москаля и дубиной не отобьешься. (стор. 329).

А "Толковый словарь", т. II, ст. 349, СПб 1881, В. Даля дає такі доповнення:

Кто идет? Чорт! Ладно, аби не москаль. С москалем дружи(сь), а камень за пазухой держи (а за кол держись).

Москалить — млрс. — мошенничать, обманывать в торговле.

Комуністичний режим, що спирається, зокрема, також на російський патріотизм, використовує весь свій могутній апарат пропаганди, фольклористика в якому зведена лише до одного з його багатьох відділів, для затушковування невідомих для московських людей зразків народної творчості і сприяє "процесу переосмислення і навіть прямій полеміці з старими текстами". Так старовинне російське, в якому чується приреченість,

Один в поле не воин "змодернізовано":

Если по-русски скроен, и один в поле воин! (В. Аникин "Русские народные пословицы, поговорки", Москва, 1957, стор 146).

Натомість про український патріотизм в СРСР не заведено говорити, а коли і порушується питання про нього, то посиляється на висловлювання партійних авторитетів, які вважають патріотизмом вимушену боротьбу українського народу під зверхністю Москви проти її ворогів, але, боронь Боже, не боротьбу проти Москви. За цим принципом видано, до речі вперше за 40 років "розквіту" української культури під советами, збірник "Історичні пісні", Київ — 1961 р., видавництво Академії наук УРСР.

Наведені вище українські прислів'я про "відвічну дружбу" з москалями в збірнику "Українські народні прислів'я, приказки" (Київ 1963 р., стор. 114) подані в такому "клясово свідомому" вигляді:

"Тату, лізе чорт у хату!" — "Дарма, аби не пан".

Український народ не висловлює супроти чужинців більш ворожих почуттів, ніж це виявлено в народній творчості росіян, німців або інших народів. Але ця оцінка може розходитися з настановами КПРС.

Уже Цертелєв у передмові до виданого ним збірнику історичних українських пісень і дум підкреслював шляхетність національних рис українців і відображення їх у пісенній творчості. М. Костомаров, Й. Бодянский у своїх дисертаціях доводили, що українські думи і російські

біліни, не зважаючи на зовнішню подібність, істотно відрізняються своїми образами, відображенням у них свідоприйманням і поглядами їх творців — двох різних народів. Навіть українські весільні пісні, в яких переважають особисті моменти, відмітні від російських. У них дівчина, що виходить заміж, сумує за дівочтвом, але не голосить, як це причитають на російських весіллях. Тут знайшло відбиття різне становище української і російської жінки в минулому. В українському фольклорі дівчину оспівується, сестру вихваляється, дружина — вірний друг, про матір говориться з пошаною. В росіян же:

Курица не птица, а женщина не человек (рос.: не человек — не людина). В. Даль, стор. 351.

М. Гоголь поділяв погляд проф. М. Максимовича про різний характер українських і російських народних пісень. Т. Шевченко, П. Куліш, М. Костомаров, О. Бодянский стверджували національні особливості, своєрідність, відрубність духової культури українського народу, без яких він розчинився б у "всеросійському" морі. Подивугідне, що нарід, який говорить мовою, близькою до російської, який, як і росіянин, сповідує православне християнство, не зважаючи на підневільне перебування протягом століть в імперії, назва якої походить від панівних у ній росіян, не став "русским", а зберіг свої самобутні риси, характер і навіть певною мірою позитивно вплинув на розвиток народу, претензійно називаного "старшим братом". Але такий погляд в СРСР тлумачиться як національна зашкарбульність, упереджена ідеалізація минулого України, тенденційне протиставлення культурі росіян, що, мовляв, сіє розбрат між братніми народами, або, як говорилося за царя, сприяє "разложению отечества". В імперії, керованій Москвою, прагнуть до повного підпорядкування української культури російській, називаючи це підпорядкування "добровільним єднанням братніх народів". При цьому спираються на вчення В. Леніна і програму КПСС про злиття націй у майбутньому, що було б по суті здійсненням великодержавних мавчів російських шовіністів минулого "мирним", у комуністичному розумінні, шляхом.

"Сотні тисяч людей перекидаються з одного кінця Росії в інший, національний склад населення перемішується, відособленість і національна зашкарбульність повинні відпасти, — твердив В. Ленін. — Ті, хто за умовами свого життя і роботи потребують знання російської мови, навчаться її..." (В. Ленін, Твори, т. 20, стор. 55). В СРСР створені ті умови, які вимагають знання російської мови. З цього приводу "Історія СРСР" (друге, розширене видання, Москва, 1963 р.) так викладає, відповідно з програмою КПСС, схваленою на XXII з'їзді, "сучасний розвиток мов народів СРСР":

"В процесі будівництва комунізму безперервно зростає роль російської мови, що все більше і більше робиться мовою міжнародного спілкування, перетворюючись на другу рідну мову кожного народу

Советського Союзу. Інтернаціоналізація російської мови — об'єктивний процес, що великою мірою визначається сучасним розмахом будівництва матеріально-технічної бази комунізму. Великі будівництва соціалізму, розкидані по всіх неосяжних просторах країни, глибоко інтернаціональні за складом робітників, об'єднуючи звичайно людей 35—40 і більше національностей. Для всіх їх російська мова, природно, стає спільною..."

Зрозуміло, що втрата рідної мови, найважливішого важеля розвитку національної культури, мимоволі призведе до прилучення до всього російського.

На цих двох патериях (народна творчість — знаряддя клясової боротьби з існуючим ладом вільних, демократичних країн і засіб русифікації, що є першим шаблоном комунізації в СРСР) і тримається кволе тіло советської фольклористики, теоретики якої для створення враження науковості рясно пересипають свої твори цитатами з промов комуністичних вождів, щоб прикрити ними, як латками дірки лахміття, крикливі протиріччя дійсності з їхніми твердженнями.

Практично ж, щоб довести духову єдність народів СРСР з КПСС видаються фольклорні журнали, збірники нібито народної творчості, в яких платні фахівці виступають з характерною для підсоветських безцеремоністю від імени вороже настроєних до них народів. Народ же живе своїм життям, творить нові фольклорні цінності. Змінюючи старі приказки, прислів'я, народ осучаснює їх, надає їм злободенного змісту, пародіюючи "популярні" пісні, вислови комуністичних проводирів, знецінює їх, підкреслюючи брехливість і пустоту. Так про офіційний орган КПСС і советського уряду говорять, що в "Правді" нема вістей, а у "Вістях" нема правди. Критикуючи окремі, "другорядні" явища советської дійсності, народ тим самим у подробицях заперечує їх, висміює всю існуючу систему. Так приказка *З миру по нитці — годому сорочка* перероблена проти відомого у свій час сталінського лавреата-плагіатора: *З миру по нитці — Дунаєвському пісня*.

Весь без виїнятку фольклор, створений українським народом під совстами, має яскраво виражений протисовєтський зміст.

Підтвердження цьому можна знайти в багаточисленних сучасних піснях, частівках, приказках, прислів'ях і загадках. Про це свідчать і ті широко розповсюджені ще й тепер, а надто в свій час, коли вони були актуальні, анекдоти, в яких, по суті, більше сумної правди, ніж жарту.

Як у попередні віки, так і тепер гумор і пошанність українського народу приваблюють увагу чужинців. В російському збірнику політичних анекдотів "Кремль и народ", Мюнхен, 1951 р., Е. Андреевіча наводяться (стор. 14 і 15; подаємо без змін), наприклад, такі зразки сучасної української творчості:

Скоро в київських трамваях
Будуть говорити:
— Злазьте з мене, громадяни,
Бо мені сходити!

"БЕЗВІРНИКИ"

На курсах підготовки домработниць їх просвещают головним образом насчет "религиозных предрассудков": Бога нет, религия — это опиум для народа и т. п. По окончании курсов устраивается выпускной экзамен. После экзамена одна работница с дрожью в голосе спрашивает:

— Начальничок, милый, чи я видержала?
— Ты?.. — смотрит в список, — выдержала.
— Ну, слава Богу! Я три дні із церкви не виходила, поклони біла за это самое...

За час большевицького панування в збиранні й опублікуванні незфальшованої усної народної творчості утворилася помітна прогалина: з України назовні нічого вийти не могло, а всередині країни все, що прихильно відображало національно-визвольну боротьбу або піддавало критиці режим диктаторського поневолення, жорстоко винищувалося. Готуючи збірник сучасного українського фолклору, я намагався по можливості заповнити цю прогалину. Створений же в кабінетах словоблудства так званий советський фолклор не має жодної вартості. Цей стан, між іншим кажучи, катастрофально відбився на сучасному українському підсоветському письменстві, яке перебуває на службі КПСС і тому не може творитися за смаками й уподобаннями народу.

Подані в збірнику "Народне слово" зразки сучасного українського фолклору записані мною на Криворіжжі — на землях колишніх вольностей Війська Запорізького. В 1941—1944 роках вони були опубліковані в часописі "Вільна Україна", перейменованому навесні 1942 р. з наказу німецького нацистського управління на "Дніпропетровську газету", і в криворізькому тижневику "Дзвін". Якщо в названих часописах не зазначалося, від кого записано, то з зрозумілих причин і тепер прізвище тієї особи не подається.

Частина частівок наводиться за брошурою Гр. Сенька "Правдивий український фолклор під совітами. Народні приповідки-частівки", Вінніпег, 1947 р., 32 стор.

У розділі "Жарти" використано "Советські анекдоти" О. Шила.

Відображене в усній творчості українського народу переживає комуністичний лад усебічного поневолення і буде чи не найкращим свідченням про нього, засудженням його.

ГОЛОС НАРОДУ — ГОЛОС БОЖИЙ!

Юр. Семенко

ПРИКАЗКИ І ПРИСЛІВ'Я

Приказки і прислів'я — мініатюрні поетичні твори — найпоширеніший вид усної народної творчості. Вони, мов висновки-вироки, перевірені і підтверджені віковим досвідом, дають оцінку певним явищам, подіям. Поширеність приказок, прислів'їв, приповідок, примовок зумовлена влучністю, образністю і стислістю висловленої в них правди. Уже сама назва *прислів'я*, *приказка*, *приповідка*, *примовка* вказує на користування ними при слові, казанні, оповіді, мовленні. Пісня потребує відповідного настрою і голосу, жарт, загадка — оточення і часу. Приказки, прислів'я "виконуються" значно простішим, але не менш могутнім засобом передачі думки, почуття — словом, що його можна вжити навіть проходячи повз якогось вчинку, чи зауважуючи якусь рису — *Глянув, як чорт на пона. У вічі як лис, а позаочі як біс. Він такий, що з вареної крашанки курча висидить*.

Основа приказок, прислів'їв лежить у піснях, частівках, казках, жартах. Висновки, повчання пісень, байок, анекдотів, набувши стислого вигляду, стають "крилатими" — робляться узагальнюючими висловами. Так з пісні про сварливу жінку постала приказка *Хай буде гречка, аби не суперечка*. В сучасному українському фолклорі відоме речення

*Гречку, просо і овес
Забирає МТС,
Жито і пшеницю
Відсилають заграницю,
А посліди і бурян —
Для робочих і селян*

співають як частівку, а також вживають розчленовано на кілька самостійних частин або разом як приказку. Подібне побутування частівки-приказки вказує на відпівнене походження прислів'я. Недобачаючи цього факту, деякі фолклористи твердять про несамостійність всієї української усної поетичної творчості та приказок і прислів'їв зокрема. Советські "знавці", підносячи як найдосконаліший зразок усну

народню творчість росіян, офіційно називаних "великим старшим братом", говорять про подібність з нею українського фолкльору, що розуміється як його другорядність, підпорядкованість. Адепти західної "впливології" твердять, що український народ в царині поетичної словесності нічого свого, оригінального не створив. Він, мовляв, або зберіг те, що колись було в ужитку князів, пізнішої провідної верстви, яка пішла на службу до сусідів, або переклав чужі приказки і прислів'я. Яким геніальним після цього треба вважати український народ, що, втративши князів, провід, позбавлений оригіналів, з яких міг би робити переклади, створив, наприклад, таку приказку:

Кремлівська зізда забрала й квочку з гнізда.

Що це справді народом створений вислів, вказує мова: український інтелігент не скаже "зізда", а "зоря", "зірка". Зміст цього прислів'я свідчить, що воно створене не російським народом, який вживає слова "звезда" — "звезда", — адже російські комуністи ніколи так нещадно не грабували селян, на своїй батьківщині, як в Україні, де буквально витягували з печі горшки і забирали все, що в них було. Творцем і охоронцем приказок, прислів'їв є українське селянство, яке через віки пронесло нашу націю. Світовідчуття, образи українського села відбиті в більшості приказок: *Щастя не курка, — решетом не накриїш. Сім років мак не родив, а голоду не було. Під носом косовиця (вуси вирости), а в голові ще й на зяб не орано.* Зрозуміло, що в усній поетичній творчості, наявні нашарування чужого, поганського вірування, минулого, що негативно вплинуло на долю України, але в загальному цей фолклір, будучи висловом сумління, відображенням почувань і прагнень українського народу, є носієм і проповідником правди, високої моралі, в основі якої лежить християнське вчення. Приказки і прислів'я просякнуті повчанням добра (*Добрі помирають, а діла їх живуть. Добрий чоловік надійніший кам'яного мосту*), доброї поведінки (*Найбільша сила в світі — терпіння. Раз добрем налите серце — вік не прохолодє. Краще своє латане, ніж чуже хопане. З одного дерева і хрест і лопата; хрестові ся кланяють, а лопатою нечисть відкидають. Солодким буден — розклюють, гірким буден — розплюють*), добрих звичаїв, шанування батьків, родини, людей (*За науку цілуй батька і матір у руку. Хто не слухас тата, той послухас ката. Нема того краму, щоб купити рідну маму. Вибирай жінку на цілий вік*), картанням зла, невдячності (*Ти йому даси віса, а він дивиться на тебе, як на пса. Не плюй у криницю, бо доведеться напиться*), глузування з навмисне плеканих вад, помилок, хибних поглядів, лихих звичок (*Брехливий чоловік, як вуґілля: хоч не спалить, то очорнить. Се така баба, що їй сам чорт на махових вилах у вікно чоботи подавав, бо підступити боявся. Телят боїться, а воли краде. У ноги кланяється, а за п'яти кусас*).

Другою характерною особливістю усної поетичної творчості українського народу, а в тому приказок і прислів'їв, є сміх, гумор, глузування, що свідчать про м'якість і доброту натури українців (*Не плач, немого, що йдеш за нього; нехай він плаче, що бере лих в двір. Тепер народ гірший прощогоднього: прийшов звечора, а пішов ранком, — уже й брешуть, що ночував. Поберемось і будем панувати: ти будеш свині пасти, а я завертати. Попоштую тим часом, що ворота підпирають. Така гарна, що як вигляне у вікно, то три дні собаки гавкають. А одна як придивилась, то і зовсім сказала*).

У уяві українців і Творець з гумором:

Сотворив Бог — та й сім день після того сміявся.

Удавано грайлива "неввічливість", висловлена у приказці, побутованій свого часу серед запорожців, також вказує на гумор, людяність "невдячного" і доброту навколишніх, які не дадуть умерти з голоду: *Спасибі Богу і мені, а господареві — ні: він не нагодус, так другий нагодус, а з голоду не вмру.*

"Живучість" приказок і прислів'їв зумовлюється, поряд з стисло й образно висловленою в них правдою, також мистецьким оформленням — давністі, створювана асонансами, алітераціями і часто своєрідно-неповторною римою: *Коли любиш — люби дуже, а не любиш — не жартуй же.*

Сучасні українські приказки і прислів'я продовжують традицію попередніх. Також їм властива правдивість змісту і завершеність форми. Вони короткі, як постріл, влучні, образні:

Серп і молот несуть смерть і голод.

Частина приказок часів кріпаччини (*У пана косять, а собі хліба просять*) осучаснена: *В колгоспі жито косять, а собі хліба просять*. Зміною одного слова "пан" (зміст сталий: кріпаччини — колгосп) на теперішній "колгосп" приказка стала злободенною. Правда, старе закінчення "хліба просять" не зовсім точне, бо селянин їздить до сусіднього міста чи навіть далекої Москви не просити, а купувати, платить він там за кілограм дорожче, ніж "державі робітників і селян" оплачує пуд (16 кг) зерна, забираючи його з колгоспу. Цей грабунк ще не знайшов відображення в приказці, але з часом народ оформить, охарактеризує і його.

По приказках і прислів'ях можна прослідкувати всі стадії "переможної ходи комунізму":

Нема хліба, нема сала, —

а) контрибуція,

б) п'ятирічка,

в) конституція,

і, нарешті, безпомилковий висновок:

г) бо радовлада все забрала.

"Подяки" — прокльони "вождям", які "одягли в парусину та резину" (Сталін) і "вазули в колодяку" (Гітлер), подібні, як в уяві народу, що правдиво відзеркалює дійсність, схожі самі вожді.

"Бажанья", подані в кінці, не викристалізувалися ще в приказки чи прислів'я, але можуть ними стати.

Поруч з приказками і прислів'ями про вождів різних розмірів, від всесоюзного до колгоспного, народ створив приповідки проти зла в побуті, породженого комуністичною системою. Так давнє *Сім раз одмірай, один — відріж* оновлено: *Сім раз обмірай, — один відріж*. Так само змінено стару приказку *З миру по нитці — голому (бідному) сорочка* проти фаворизованого в ССРСР композитора, що "творив" з чужих мелодій соціалістичні змістом і формою модні пісеньки-"бойовики": *З миру по нитці — Дунаєвському пісня*.

Бог карає холодом, Сталін нищить голодом.

На хаті серп і молот, а у хаті смерть і голод.

Серп і молот — смерть і голод.

Серп і молот несуть смерть і голод.

Записано від І. Завгороднього, село Любимівка,
Софіївського району.

Кремлівська зірка забрала й квочку з гнізда.

Ні корови, ні свині, зате Сталін на стіні.

Ні корови, ні свині, тільки Сталін на стіні.

Ленін малий, а Сталін ще менший.

Записано від І. Завгороднього.

Як колгоспник плаче, Сталін не баче, а як комуніст
скривиться, він так і дивиться.

Спасибі Сталіну грузину, що одяг нас в парусину та
ризину.

Записано від В. Гуковського, з села Базардук,
Апостолівського району.

Гітлеру подяка, що узув нас в колодяку.

"Визволителю" подяка, що узув нас в колодяку.

Записано від В. Гуковського.

Злий, неначе большевик!

Записано від Завгороднього.

Злий, неначе фашист!

Записано від В. Гуковського.

Віддав в колгосп коні й віжки, а сам ходи тепер пішки.

Батько в СОЗ-і*, мати в СОЗ-і, діти плачуть на дорозі.

Нема хліба, нема солі, а до того іще й голі.

Нема хліба, нема сала, — контрибуція забрала.

Нема хліба, нема сала, — п'ятилітка все забрала.

Нема хліба, нема сала, — конституція забрала.

Нема хліба, нема сала, бо радвлада все забрала.

Цибулину наминає — п'ятирічку "виполняє".

В колгоспі косять, а собі хліба просять.

У колгоспі роблять і голодні ходять.

В колгоспі дуже робили та голодні ходили.

Записано від Завгороднього.

Жито та пшениця пішла заграницю, ячмінь і овес —
на МТС**, а для трудящих Союзу залишили кукурудзу.

* СОЗ — Спільна Обробка Землі — перший етап колгоспу.

** МТС — Машино-тракторна станція.

Жито та пшениця пішла заграницю, ячмінь і овес —
на МТС, а кукурудзу та буряки їмо ми, колгоспники-ду-
раки.

KeHeCe* з бочки сало несе.

В колгоспі конопельки тіпаєм, а дома дрантя латаєм.

"Так" — сказав бідняк, гірко заплакав і "добровільно"
записався в колгосп.

"Добровільно" записався до колгоспу і повісився.

На кожний гектар — директор.

"Жінці — дорогу", а чоловікові — тротуар.

Жінку від рогачів звільнили, а ломом та кайлом
наділили.

Записано від Завгороднього.

З миру по нотці, — Дунаєвському пісня.

Сім раз обмір — один відріз**.

Життя, як в автобусі: половина сидить, а половина
трясється.

Птиці до літа, а комуністи навіки від нас подались.

Дніпро — не границя, Москва — не столиця, а
большеви́кам і за Уралом не зупиниться.

БАЖАННЯ

Я хотів би, щоб вдова Сталіна йшла за труною
Кагановича.

Громадяни СССР — "діти батька Сталіна" — хотіли
б пошвидше осиротіти.

* КНС — Комітет неможливих селян.

** На підсоветській Україні "відрізом на костюм" звать кусок
матерії, достатній для чоловічого вбрання.

ЗАГАДКИ

Загадки — короткий поетичний твір-запитання — давній вид усної
народної творчості. Відгадуванням випробовується швидкість думання,
тямущість, дотепність. Швидке і правильне розтлумачення загаданого
здавна вважалося за ознаку кмітливості, розуму, мудрості.

Про популярність загадок в Україні, що були невід'ємною частиною
розваг на вечорницях, говорить І. Котляревський в поемі "Енеїда" і М.
Гоголь у "Вечорах на хуторі поблизу Диканьки". Відомий етнограф П.
Чужбинський наводить таку, записану ним, русальську пісню:

Ой біжить, біжить мала дівчина,
А за сю да русалочка:
— Та послухай мене красна панночко,
Загадаю тобі три загадочки,
Як угадаєш, — до батька пуцу,
А не угадаєш, — до себе візьму:
"Ой що росте без коріння,
А що біжить без поводя,
А що цвіте да без цвіту?"
Камінь росте без коріння,
Вода біжить без поводя,
Папороть цвіте да без цвіту.
Панночка загадок не вгадала, —
Русалочка панночку залоскотала.

У загадках знаходить своє відбиття спостережень над стосунками
між людьми, з навколишнього світу, явищ природи, поведінки тварин:
Солоне, а не сіль, біжить, а не річка, блищить, а не золото. Коли б
угадати та менш його знати! (Сльози). Толока не міряна, череда не
лічена, пастух не найманий (Небо, зорі, місяць). Чорна корова всіх
людей поборола, а білий віл усіх людей підвів (Ніч і день).

"В алегоричній формі загадки виявляють ті ж самі спостереження
із життя народу, що й прислів'я. Не знаючі подробиць селянського

побуту, — говориться в "Енциклопедії українознавства", 4, стор. 272, — неможливо відгадати таку загадку: *"Жидотом пре, погами пре, а що хоче, те й робить"* — Трач. *"Одну козу маю і ту щодня за хвіст підіймаю"* — Заслонка від печі".

Розвиток суспільства не міг, звичайно, не віддзеркалитися у загадках: *Біжить корова, гладка, здорова, а за нею телята, та всі близнята* (Поїзд). У загадках відобразилися також зміни, що сталися протягом останніх десятиріч у житті українського народу. В советських умовах, де незацікавленість регламентованим вважається своєрідною політикою, а протиставлення офіційній політиці, — політичною боротьбою, за яку карають найжорстокіше, загадки перестали бути розвагою. Вони пристрасно реагують на події поточного життя. Можливо, відображення поточних подій, схвильований відгук на них і неприховане таврування советської дійсності призвело, певною мірою, до зниження художніх вартостей загадок, перетворення їх на звичайні запитання. Живучість цих загадок-запитів у сучасній усній народній поетичній творчості зумовлюється їхньою злободенною, антикомуністичною спрямованістю та дотепними відповідями, однозвучними наставі народу, ради яких, власне, вони й творяться.

Розв'язки сучасних загадок ускладнені: відгадування-відповідь має в свою чергу питання, іноді приховане, як патак, а часто відверте. Так відгадки поданих далі загадок мають запитання:

чому а) Щипай — Сталін?

б) на кожного громадянина СССР — "чорний ворон"? Лише розтлумачивши це нове "чому?", що виникло з відповіді, загадка стає розгаданою.

Підсоветські тлумачі сучасного українського фольклору, прип'яті в своїх дослідженнях і висновках настановами КПСС, наполегливо прагнуть довести, що вся усна поетична творчість просякнута прославленням ідей, здійснюваних нібито в інтересах народу компартією, яка, мовляв, є виразником його прагнень. Твердження про єдність КП і народу, про "оспівування героїки соцбудівництва, любови до партії і її керівників" проходить провідною ниткою через усі збірники фольклору, видані в СССР. Також упорядники з Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії Академії наук Української ССР у збірнику "Загадки", виданому, до речі, вперше за майже півстоліття "розквіту науки за соціалістичної системи" твердять, що "найбільш знаменним у народно-поетичній творчості радянського періоду є широке звернення до суспільної

тематики, до активного відображення політичного, соціального життя, повсякденної боротьби радянського народу за соціалізм". "Разом з тим українські радянські загадки стверджують нашу дійсність, пристрасно пропагують все краще в житті радянського народу, утверджують найсправедливіший суспільний лад." І як приклади, що мали б ілюструвати сказане, наводяться такі "загадки": *З голосом, але без голосу?* (Куркуль); *І не світло, й не віконце, — світить нам в житті,* як сонце (Ленінізм).

Більш відповідною, а тому влучнішою і дотепнішою відгадкою першої загадки мусів би бути не "Куркуль", а "Советський народ", що позбавлений, як свого часу і куркуль, перед його "знищенням як класи", права на вислів свого переконання-голосу, про що наочно свідчать комедієподібні вибори до так званих народно-демократичних органів влади в СССР, коли виборці "одноставно" голосують за запропоновану компартією кандидатуру. Також відповідь другої загадки (Ленінізм) можна доволі змінювати.

Неприродність, фальш змісту наведених вище і всіх ненаведених тут "радянських" "загадок", штучно створених за вказівками, очевидна. Форма цих загадок, що можуть мати кілька варіантів відгадок, не являє ніякої цінності, як нічого невартий той замок, що відмикається різними ключами.

Загадки підсоветської доби, автором і поширювачем яких є народ, подібні до створених раніше грайливістю, дотепністю, відображенням найхарактернішого.

Ленін, Троцький і Щипай

Їхали в човні.

Ленін й Троцький вже в труні.

[(2) — на дні]

Хто залишився в човні?

ні!гаС — ишиЩП

В Америці на кожного чоловіка в середньому припадає одна автомашина.

А в СССР?

* "Загадки", видавництво Академії наук Української РСР, Київ — 1962, стор. 18.

* Шаховський "Українська література". Розділ II. "Радянський фольклор", Київ, 1940 р.

Відповідь: На кожного советського громадянина приходить два автомобіля: один — Червоного Хреста (швидка медична допомога), другий — чорний ворон.
("Чорним вороном" в СССР називається закритий чорний автомобіль, яким возять заарештованих.)

ЧОМУ НЕМА В СССР ПОВЕНІ?

Чому в СССР нема повені?
Тому що все населення набрало води в рот.

РИКОВ І ГОДИННИК

Колишній голова Совнаркому СССР Риков любив випивати. Вперше випущена советською владою горілка звалась "риковка". Тож існувала загадка:

Риков вийшов із дому в годину з четвертю, а повернувся в три без чверти. Скільки часу він не був дома?

Відповідь: дві години. Четверть то пляшка — 1/4 літра горілки.

ЧОМУ В СССР ТАК БАГАТО БОСИХ?

Чому під советами так багато босих?
Тому що СССР повинен догнати і перегнати США. А бігти босому легше.

НАЙДОВША ВУЛИЦЯ В СВІТІ

Яка найдовша вулиця в світі?
Совнаркомівська в Харкові — на ній будинок НКВД — аж на Соловки веде.

ХТО ВРЯТУЄТЬСЯ

Якось Сталін, члени Політбюро КП та уряду їхали на пароплаві. Постає питання: хто врятується, коли пароплав з цими пасажирами потоне?

Відповідь: народи СССР!

НАЙБІЛЬША ДЕРЖАВА В СВІТІ

— Яка найбільша держава в світі?
— Україна!
— Чому?
— Бо кордони України за Карпатами, столиця — в Москві, а населення — в Сибірі.

ЧОМУ СТАЛІН В ЧОБОТЯХ?

— Чому Ленін ходив завжди в ботинках, а Сталін — у чоботях?

— Бо Ленін намагався обходити грязюку, а Сталін йде навпростець.

По ленинському пути
Можно и в ботинках пройти.
Для сталинского курса нужны сапоги.

ДУМИ

Думи — величні поетичні пам'ятники про героїчне минуле українського народу — відобразили боротьбу козацтва України з зовнішнім ворогом — проти татар і турків, а згодом, за Хмельниччини (1648—1654), проти поляків, а також ті зміни, що відбувалися в суспільстві — соціальне розшарування, протиріччя між заможною верствою і рядовим козацтвом. Зміст дум передавався слухачам напіврозповіддю, напівспівом (речитативом), у супроводі гри на музичному інструменті, найчастіше на кобзі. Від кобзи походить слово кобзар — виконавець, співець дум. Розповідь про звитяжні вчинки або нещасливі події чергуються в думі з ліричними відступами, роздумом, повчанням про добро, людяність, богобоязливість.

Проповідь високої моралі і завершеність форми дум вже давно звернули на себе увагу також чужинців. Перший збірник українських дум упорядкував і видав 1819 р. князь М. А. Цертелєв, нащадок славного грузинського роду, що здавна проживав на Полтавщині. В передмові до збірника М. А. Цертелєв підкреслював, що в думах відбився "поетичний геній народу, його дух, звичаї того часу і, нарешті, чиста моральність, що нею завжди відзначалися українці, яку вони ретельно зберігають дотепер". Означення "дума" до вжитку в літературі ввів російський поет К. Рилєєв, великий прихильник національно-визвольної боротьби українського народу, який стародавність, своєрідність і широке розповсюдження цього виду усної народної творчості стверджував "Анналами" польського історика Сарницького, де 1587 р. вперше згадується "дума" як твір, що оспівує лицарську смерть двох українців, братів-козаків, у боротьбі з ворогом 1506 р.

Поетична неперевершеність, патріотизм, висока ідейність, моральність закликів дум захоплювали Т. Г. Шевченка. Збірник своїх віршів він назвав "Кобзарем". Його "Дума" в поемі "Невольник (Сліпий)" і поема "Гамалія" являють собою мистецьке наслідування кобзарських дум.

Перебуваючи на засланні, Т. Шевченко писав:

"Недавно хтось у пресі порівнював наші, тобто українські, історичні думи з рапсодіями хіоського сліпця, прабатька епічної поезії. А я сміявся з такого зарозумілого порівняння, але тепер, коли розглянув та розкоштував, то й відчую, що порівнювач мав слушність, і, з свого боку, я навіть ладен збільшити його порівняння. Я читав, зрозуміло в перекладі Гнедича, і вчитав, що у Гомера нема нічого схожого на такі наші історичні думи-епопеї, як, наприклад, дума "Іван Коновченко", "Сава Чалий", "Олексій Попович" або "Втеча трьох братів з Азова", або "Самійло Кішка", або, або,— та всіх і не перечешиш. І всі вони такі піднесено-прості, пречудові, що коли б воскрес сліпець хіоський та почув хоч одну з них від такого ж, як і він, сліпця, кобзаря або лірника, то вщент розбив би свій козуб, називаний лірою, і пішов би міхоношою до найбіднішого нашого лірника".

Останнім часом український народ не творить за старими зразками пісень і дум. Змінений темп життя некладається в старі ритми. Але справа не тільки в прискореному темпі життя. Комуністичний режим протягом десятиріч покривав чорною ніччю українську землю. Ансамблі кобзарів, бандуристів і бандуристок (!), що існують в Українському радіо і при обласних радіокомітетах, т. зв. палацах культури та інших подібних установах, — контрольовані компартією, яка цілком і повністю підпорядковує їх своїм цілям, незалежно від того, чи відбувається це в добу диктатури пролетаріату чи за "відлиги" "народної демократії". Пропаговані із сцен, естрад, через радіо, мільйони гучномовців советські пісні не доходять до сердець народу, не стають народними, бо в них славиться комуністичний лад та його діячі, що призвели до насильної колективізації, винирили в організації голоду, терору. Поширення пісень, співзвучних настроям і поглядам народу, перетиналося жорстокими покараннями виконавців їх, аж до розстрілу включно.

"Ось остання пісня,— говорить Гр. Сенько у збірнику "Правдивий український фольклор під совітами",— що вирвалася з уст українського народного кобзаря Кучугури-Кучеренка, за яку він був потім замордований у полтавському "Тюрподі" НКВД 1937 р.:

О, нема над тебе ката,
На прокляття нема слів.
Зруйнував ти наші хати,
Нас звелів замордувати,
Сам пропхався до царів.
О, нема над тебе ката,
Ще таких не зна земля.

* Твори Т. Шевченка в трьох томах. Том II, стор. 505, Київ 1961 р.

Ти навів людми проклятий
 І тесть Лазар твоїй проклятий
 І кремлівська згряя ася!
 О, нема над тебе капа —
 Ти лютіший за звіріа.
 Хто почав пісні співати
 Й тебе мудрим величати,—
 Щоб навіки оніміа!

(Записано від народнього кобзаря Івана Драча, Полтавщина)".

Подана далі "Дума Соловецька" — сировинний матеріал, але, за всієї її необробленості, невідшліфованості, вона промовисто говорить про трагедію людини в країні в'язниць, концентраційних таборів, в країні побудованого соціалізму — ССРСР. Вона не була скомпонована для славославлення, під час декади "українського" мистецтва в Москві, компартії та її ленінського Центрального комітету, на чолі якого тоді, в час творення думи, стояв Й. Сталін. "Дума Соловецька" це різкий крик українського серця, що не витерпіло постійних поневірянь, безконечних знущань, крик про допомогу, заклик врятувати невольників, ув'язнених московськими більшовиками для повільного знищення на Соловках, благаання, звернене до західного світу, тоді (1930—1937 рр.) ще цілком байдужого до долі винищуваних в ССРСР народів.

"Думу Соловецьку" скомпонував кобзар Андрій Перебендя, в'язень Соловецького концтабору, на підставі народніх мотивів. Запаковану в пляшці думу він укинув у море, щиро-наївно сподіваючися, що її десь виловлять, прочитають і ув'язнених визволять.

Вперше "Думу Соловецьку", за винятком кінцевих десятих рядків, наведених тут нами, надруковано в "Дніпропетровській газеті" ч. 14 (112) з 2. 2. 1942 року.

ДУМА СОЛОВЕЦЬКА

Що на морі Білому, на камені сірому,
 Хвилями підмитому, мохом покритому,
 Чайки сивокрилі сідають, злітають,
 На воду падають, поживу шукають,
 Жалібно скиглять, кивлять, промовляють:
 К-и-и г-и-и, к-и-и г-и-и... Тут скрізь неволя.

Холодно, голодно. Вже як так жити,—
 Краще втопитись в глибинах моря.

Що на морі Білому, а на острові Соловецькому
 Озерами змитому, борами покритому,
 Бідні невольники жалібно плачуть,
 Стогнуть, ридають, клянуть свою долю,
 Клянуть, проклинають:
 Ой, доле лихая, розлучниця злая,
 Не одного розлучила ти мужа з жоною,
 Брата з сестрою, з отцем, ненькою-старенькою,
 Дітками маленькими,
 З родом-родиною, дівчиною милою,
 Незлічими ДУПР-и Бутирська тюрма,
 Хрести і Луб'янка¹, таємно страшна.
 Етапи-етапи, бодай вас не знати,
 Далекі дороги, скотячі вагони.
 Ой, гірко, ой, тяжко, жаклива неволя.
 Холодно, голодно. Вже як так жити,—
 Краще втопитись в глибинах моря.
 Кемперпункт² жакливий без хліба, води,
 Людом набитий, блощицями вкритий.
 Невільник, що тебе оминув, відчув півбіді.

Карантинні³ роти, загальні роботи,
 Рученьки болять, ніженьки щемлять,
 Кишечки буркочуть, бо їстоньки хочуть,
 Оченьки плачуть, їх піт залива;
 Серденько ние, на Вкраїну лине,—
 Хоч би звістку мати за рідний край.
 Перевірки, обшуки, муштровка, "Здр..."
 "Не слишу, равнайсь! Смирно! Мать твою
 шпана..."

А які жахливі бувають ті ночі,
Коли забирає ІСО⁴ в ізолятроти⁵.
Ой, гірко, ой, страшно. Жахлива неволя;
Холодно, голодно. Вже як там жити,—
Краще втопитись в глибинах моря.

Сирій ти Кремлю, п'ятсотрічний діду,
З мурами товстими, баштами німими.
Багато ти бачив в своїх казематах
Невільного люду (Калиша-кошового,
Посяду-студента),
Які конали за вказом царів; наруги, крові,
сліз.

А чи було їх стільки, як зараз,
за большевицьких катів?

Склепи, землянки, келії, бараки,
Невільного люду мешкання-в'язниці,
Щоб людей сердечних отут катувати?

Чого тут немає? Яких мов не чути?
Смиренні черниці, владики-попи,
Ченці і сектанти, пастори і ксьондзи,
Робітники, селяни, крамарі, пани.
Білі офіцери, старі генерали, графи та князі,
Учителі, агрономи, інженери, лікарі,
Кооператори, шляховики, бандити, шпана,
Каери⁶, каерки, дівчата-повії,
Діди сивоусі і підлітки-діти.
Усіх їх загнала однакова доля —
Далека Північ, ГПУ, неволя.

Страдники України, карельські каїни,
Фіни, естонці, німці, лотиші, поляки, чехи,
Білорус, литвин,
Вільної Кубані, Тереку та Дону безталанний
син.

Турки, татари, кримці, молдавани,
Черкеси, чеченці, грузини, мігерельці,
Казахи, узбеки, туркмени, інгуші,
Якути, буряти, мордва, чуваші,
Айсори, монголи, японці, китайці
З півночі, з півдня, з заходу, зі сходу,

З усього СССР всякого народу,
Про якого й чутки раніше не було.
Усіх їх з'єднала однакова доля —
Далека Північ, УСЛОН-у⁷ неволя.
Ой, гірко, ой, страшно, жахлива неволя.
Ухта, Поранда, будова шляхів в болотах-воді,
Свірбуд, Біломорканал, Ведмежа Гора,
М'ягострів, Кондострів⁸, Секірка⁹ страшна.
Жордочка, пень, дрин, вертьолка¹⁰, горячка,
цинга...

Вішера, Печора, Байдарська губа,
Котлас, Зайчики, Овсянка, Пангома та Кут —
Всюди тут страждання, прокльони, невольників
путь,

Ой, гірко, ой, тяжко жахлива неволя;
Холодно, голодно. Вже як так жити,—
Краще втопитись в глибинах моря.

Лісні заготовлі, плоти і мореплави.
Вирізка, окорка, розробка баканів.
Непосильні "вроки", ночівля в бору,
Каторжні роботи по пояс в снігу.
Втікання на волю, нелюдські страждання.
Страшне людоджерство, шпигунство, облави,
Видача "надзору", жахливі знущання.
Допити, слідства, наруги, розстріли,
Які зазнали всесвітньої слави.
Ой, волі, свободи! Не можна так жити.
Доведеться вмерти... В 16-й гнить¹¹.

Зглянься ж на нас, Боже, невольників бідних,
Визволь із неволі — на вільну волю.
Верни на Вкраїну, до сіл наших рідних,
На тихії води, під ясні зорі,
У степи веселі, де люди хрещені
Будуть нас вітати та думу слухати,
Думу слухати, діточок навчати,
Як на світі жити, волю, воленьку святую
Більш всього любити й від усяких ворогів
Свій край боронити.

¹ Бутирка, Луб'янка, Хрести — назви відомих, з зловіщою славою
в'язниць. Перші дві — в Москві, остання в Ленінграді.

- 2 Кемперпункт — скорочення: КЕМський ПЕРесильний ПУНКТ.
- Місто Кем знаходиться в Карелії.
- 3 В т. зв. карантинних ротах тримали в'язнів два тижні після переходів, етапів.
- 4 ІСО — скорочення російського "Исполнительно-следственные Органы" — виконавчо-слідчі органи, що виносили один присуд — розстріл.
- 5 Ізолятори — камери засуджених на страту, або тих, що перебували під слідством, яке закінчувалося, звичайно, вироком смерті.
- 6 Каери — скорочення від "контрреволюціонери" — політичні в'язні.
- 7 УСЛОН — скорочення російського "Управление Соловецкими Лагерями Особого Назначения" — Управління Соловецькими Таборами Особливого Призначення.
- 8 Назви місць заслань, примусових і каторжних робіт у Карелії та Північного краю ССРСР.
- 9 Секірка — тюрма в тюрмі — для "виправлення".
- 10 Назви знарядь катування.
- 11 На Соловках було 15 рот. "В 16-й гнить" — бути "на тому світі" — "доведеться вмерти".

ЧАСТІВКИ

У пісенній творчості українського народу певне місце займають такі коротенькі співанки, як шумка, козачок, триндичка, співомовка, коломийка. Б. Грінченко визначає шумку як "рід пісні веселого характеру" ("Словник", IV, стор. 518), а триндичку як "рід пісні на жвавий, бадьорий мотив, змісту переважно жартівливого; триндичка співається звичайно на вечорницях" ("Словник", IV, ст. 283).

"Коломийка, — за характеристикою цього ж українського фолклориста, — окремий рід пісень у Галичині, Буковині і Закарпатській Україні (у Б. Грінченка: "Угорська Русь", — Юр. С.), що одержав свою назву від міста Коломиї, де вони найбільш поширені; кожна пісня складається з 2-6 віршів у 14 складів кожен, з цезурою після 8 вірша: Як я тую коломийку зачую, зачую, через тую коломийку дома не ночую". ("Словник", II, ст. 272).

Шумками, триндичками, козачками чи коломийками називають також відповідні народні танці.

Останнім часом значного поширення в Україні набули частівки — дво- або чотирискладова жартівливо-глузлива пісенька, злободенного, переважно політично загостреного змісту, що виконується під веселий мотив. Формою частівки — новий вид українського фолклору, створений за зразком чужого, відношенням же до навколишнього, світосприйманням — українська народня творчість. Звідси роздвоєність: підтанцювувачий ритм, легковажна мелодія про сумну як похорон подію. Термін "частівка", чи, як тепер пишуть в Україні, "частушка" — являє собою кальку російського слова "частушка", заведеного до вжитку в Московщині наприкінці минулого століття для означення коротких, "частых песень", виконуваних під танцювальну мелодію. Поняття "частушка", як і самі частівки, що витіснили українські шумки, триндички і т. д., наполегливо насаджується в Українській ССР. Воно затінило навіть "українізований" переклад цього російського слова — термін "частівку", що був в ужитку до війни-1941 року.

Підсоветські тлумачі усної народної творчості ставлять частівки, що проросли на українському ґрунті порівняно недавно, поруч із коломиїками, які вже на початку минулого століття набули завершення як окремий вид пісенної творчості в Західній Україні. Доводячи давність "частушкової форми" в українському фольклорі, вони покликуються на Г. Квітку-Основ'яненка, який писав, що після розформування в 1757 р. козацьких полків і створення гусарських — "дівчатам додалися клопоти: всі пісні були про козаченьків, тепер же молодці перевернуті на гусарів; не ладяться пісні, нумо komponувати нові. Багато і швидко з'явилося нових. І ось, оскільки пригадую:

*Через греблю вода рине,
Люби мене гусарине...
Гусарине черноусий,
Чому в тебе капітан куций?*

— І далі, з метою показу єдності піснетворчого процесу українців і росіян, наводиться запис "жартівливих пісень частушкового типу", зроблений А. Метлинським у другій половині минулого століття:

*Пан, пан копитан
Не нашої віри,
Чужі люди полуднують —
Ми й досі не їли.*

Не тяжко зауважити, що в частівки, ці посудини, зроблені за чужим зразком, наповнено український трунок, який іскриться гумором, глузуванням з "пана копитана не нашої віри", з чужого "капитана куцого", подібно, як у частівках советського періоду під вогнистий сміх потрапили "вожді" "не нашої віри":

*Спасибі Ільїчу,
Що я хліба не печу.
Треба Сталіна просити,
Щоб і боріцу не варити.*

Або (в 1942 р.):

*Гоп, мої гречаники,
Були чужі начальники.
А тепер їх не стало:
За Урал все повтікало.*

* "Українська народна поетична творчість", т. I, стор. 680, Академії наук Української ССР, Київ — 1958 р.

Тут частівки сконденсовано передають те, що в багатьох було на вустах за останньої війни, коли Україна перебувала під ударами між комуністичним молотом і нацистським ковадлом:

— Це наші всі ці комісари. Їхній прапор червоний — у крові. Діждимоса: "прийде князь Михайл із Сходу", — наводячи нібито слова з Біблії, висловлювали своє бажання дочекатися кращого селяни, живучи під канчуками нацистських комісарів, червоний прапор яких був відмітний від комуністичного лише чорним павуком — свастикою.

Зруйноване господарство, безладдя, тяжка і довга, виснажуюча всі сили праця на "гуртовому-чортовому" — усупільненому полі, колгоспна відплата — убогий трудовень та багато інших ознак, що характеризують будівництво комунізму в СРСР, знайшли своє відображення в частівках. Народ, який говорить українською мовою, не створив частівок, що вихваляли б советський лад. І тому не випадково в стабільному підручнику для 10-ої класи середньої школи УРСР з 12 частівок, наведених для підтвердження "оспівування Леніна, Сталіна і соц-будівництва" лише 3 подані українською книжною мовою, 1 — малоруськомосковським суржиком і 8 — російською.

*Був Микола дурачок,—
Була булка п'ятачок.
А як стали комуністи,
То не стало чого їсти.*

*Був Микола дурачок,—
Були штани й піджачок,
А як стали комісари,—
Мухи спину покусали.*

*Не журися, Гапко,
Що ми комуністи:
Мужики робитимуть,
А ми будем їсти!*

*Ходжу, блукаю,
СОЗ-а шукаю.
СОЗ-а не знайду,—
На ковбаси піду.*

* Записано 1942 р. від 65-річного Бабаніна, с. Апостолове.

** Шаховський "Українська література". Розділ II, "Радянський фольклор", Київ — 1941 р.

Товариш Ворошилов,
Війна вже на носу.
Кіннота ж вся Буденного
Пішла на ковбасу.

Приїдь, Ленін, подивися,
Як ми добре розжилися:
Хата гола, клуня боком,
Ще й кобила з одним оком.

Коли Ленін помирав,
Сталіну наказував,
Щоб він хліба не давав,
Сала ж й не показував.

Гоп, мої гречаники,
Були чужі начальники,
А тепер їх не стало —
До Уралу повтікали.

Ленін грає на гармошці,
Сталін ріже гопака.
Дожилося Україна —
По сто грам на їдока.

Сидить дівка на рядні,
Числить свої трудодні,
Трудодні, трудоодиниці.
Батько ходить без штанів,
Мати без спідниці.

У колгоспі добре жить —
Один робить, сім лежить.
А як сонце припече,
То й останній утече.

Ой спасибі, Ільчу,
Що я хліба не печу.
Треба Сталіна просить,
Щоб і борщу не варить.

Ходив Ленін по горі,
Сталін — по болоту.
Ленін грабив буржуїв,
Сталін же й бідноту.

Сидить баба на рядні,
Та й рахує трудодні.
Має сорок й один день.
Дайте хліба хоч на день!

Вставай, Кирило і Гаврило,
Беріть кочерги й рогачі.
Женіть (гоніть) кацапів з України,
Щоб не переводили харчів.

Пароплав стоїть
В Голій пристані —
Будем рибу годувать
Комуністами.

Пароплав іде,
Дим пускає кольцями,
Будем рибу годувать
Комсомольцями.

Останні три частівки записані на Криворіжжі, текстуально точно —
також від М. Шелеста, Харківщина.

Не журися, Хайко,
Що ми комуністи,
Мужик напхає,
А ми будем їсти.

Записано від Ялижко Кузьми, Чернігівщина.

Куди йдеш, куди йдеш,
Куди шкандибаєш?
— У райком, за пайком,—
Хіби ти не знаєш?

Записано від З. Іванченка, Чернігівщина.

Їде Ленін на волю
Й гризе кінську ногу.

Птьху, гадина!
Советська гов'ядина!*

Записано від К. Ботвинко, Чернігівщина.

Ленін Сталіну сказав:
Завтра ідем на базар,
Купим кобилу карую —
Нагодуєм пролетаріїв.

Записано на Криворіжжі і від І. Черняка, Київщина.

Поховали Ільіча
Й дали Сталіну бича;
Сидить ЦК у Кремлі
Із Сталіном на чолі.

Записано від С. Мельника, Полтавщина.

Подивися, Сталін, сам,
Як танцює комнезам.
Він робити не схотів,—
Записався в колектив.

Записано від С. Масленка, Вінничина.

Соловки, ви Соловки,
Далека дорога.
Серце ние і болить,
На душі тривога.

Соловки, Соловки,
Вас я не боюся.
Якщо з голоду не вмру,—
Додому вернуся.

Записано від М. Лаврова, Чернігівщина.

По Сибіру я скиталась,
Каторжанкою була.
Україну споминала
Й гірко Сталіна кляла.

Записано від В. Харченка, Полтавщина.

* Говядина (рос.) — яловичина, волове м'ясо.

Я кобила сіра —
Шукаю сіна;
Найду, не найду,
А в колгосп не піду.

Записано від М. Овчаренка, Чернігівщина.

Батько в СОЗ-і, мати в СОЗ-і,
Діти плачуть на дорозі.
Як побачать ГПУ,—
Ховаються в кропиву.

Ходить Сталін, та й питає,
Чого дітям не хватає.
— Нема хліба, нема солі,
А до того іще й голі.

Піонери юнії —
Голови чугунії.
Очі олов'яні —
Чорти окаяні.

Ленін грає на баяні,
Сталін вдарив гопака,
Що у нашому колгоспі
Дали сто грам на їдака.

Записано від П. Кушніра, Вінничина.

Працювала десять день,
Заробила трудовень.
А від того трудовня
Голодую я щодня.

Записано від Ю. Скорини, Полтавщина.

Ні корови, ні свині,
Тільки Ленін на стіні.
Він показує рукою,
Куди в колгосп за мукою.

Ні корови, ні свині.
Одіж рвана на мені.
В хаті нічим протопити,—
Гріє Сталін на стіні.

Записано від Л. Стеценка, Полтавщина.

Їде Сталін на тарані,
Оселедець у кармані.
Часником він поганяє —
Америку доганяє.

Записано від С. Богуславця, Полтавщина.

Гречку, просо і овес
Забірає МТС.
Жито і пшеницю
Посилають за границю.
А посліди і бурян —
Для робочих і селян.

Записано від М. Даценка, Донецщина.

Колосочки я збирала
На колгоспнім полі
І за це мені дали
Десять літ неволі.

Записано від Марії Чумак, Чернігівщина.

Україно моя,
Хліборобна.
Москві хліб віддала,
А сама голодна!

У "Розпреді" на вітрині
Сало, масло й ковбаса.
А у нас у "церобконі"
Продають лиш гарбуза.

Записано від П. Хорунженка, Полтавщина.

Сталін Кірова забив,
Щоб не пнувсь до трону.
Ще й за це замордував
Сто тисяч народу.

Записано від В. Бих, Полтавщина.

Трактор стогне, підкидає
Хмари диму до небес,
Він то кашляє, то чхає —
Застудився в МТС.

Рахівник ветеринара
Умовляв учора:
"Дайте довідку мені,
Що дружина хвора".

Наша вулиця в жнива
Вже до того тиха,
Що почуєш, як хропе
В хаті головиха.

(Останні чотири частівки взято із збірника "Українські народні пісні",
Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури
УССР, Київ — 1961 р., стор. 368—369).

Їде Сталін на коті,
А Гітлер на кішці.
Сталін давав півкіла,
А Гітлер — по двісті.

Записано від Ф. Гуцуляка, Поділля.

Не pomoже Сталін,
Не pomoже комсомол!
Згине партія проклята,
Ще й товариш Молотов!

Записано від В. Харченка, на еміграції.

Ой, матінко,
Я українка.
Вийду заміж за кацапа —
Буду баринька.

В 32-му году
Люди їли лободу.
В 33-му году
Стали мерти на ходу.

Ой, ти Сталін, шкуродер,
Що ти з нас зробив тепер,
Бандити стали панувати,
А на Сибірі — батько й мати...

Люди в полі, а в стодолі
Півня лупить голову:
"Через тебе, бісів сину,
Я спізнився на жнива".

ЖАРТИ

У народі називають "жартом" той вид фолкльору, що його у фаховій літературі визначають як "анекдот". Анекдот це коротке, переважно вигадане оповідання про кумедну подію, випадок, характерну смішну обставину чи особу, розв'язка якого несподівана, хоч цілком логічно витікає із змісту. Термін "анекдот" походить від грецького слова "анекдотес" — невиданий. Характерною особливістю побудови анекдоту є розмова діючих у ньому осіб, різне, навмисно хибне або основане на грі слів, розуміння сказаного. Комізм скріплюється тим, що не пропаговане, вже нібито узаконене, устійнене, загальноживане поняття, а глузливо висловлене його заперечення відповідає суті змалюваної особи чи події.

Український жарт здавна відомий своєю соковитістю, дотепністю. Уже в літописах Київської Русі і Галицько-Волинського князівства зустрічаються записи анекдотів, що побутували тоді серед нашого народу. Жарт лежить також в основі інтермедії, з якої згодом розвинулася українська комедія. Як відомо, інтермедії — це гумористичні сценки з "простого" народу. Їх виконували для розваги глядачів між діями (звідси й назва "інтермедія"; лат.: *inter mediae* — "міждія") п'єс поважного характеру, з релігійним або історичним змістом, занесеними в Україну з Західної Європи або поставленими за тими зразками. В двох інтермедіях, виставлених в антрактах драми польського письменника Я. Гаватовича "Tragedia, albo wizerunek śmierci przeświełego Jana Chrześciciela" ("Трагедія або картина смерті пресвятого Івана Хрестителя") 29 серпня 1619 року поблизу Львова, в Камінці Струмиловій, був інсценізований анекдот про купця кота, замість лисиці, в мішку та про трьох голодних селян, які, знайшовши пиріг, вирішили лягти спати і "котрому ся ліпшого приснить, — буде пиріг його". Наслідок цього рішення відомий: коли двоє спали, третій з'їв пиріг.

Український народний жарт знаний далеко за межами землі, заселеної українським народом.

Лист запорожців турецькому султанові, в якому лунає громоподібний сміх чубатих українських звиятців, уже на початку XVII століття звернув на себе увагу чужинців і набув поширення в Польщі, Німеччині, Московщині, Франції, а згодом надихнув І. Ю. Репина до створення відомого художнього полотна "Запорожці пишуть листа турецькому султанові Могаммедові IV" (до речі сказавши, нагородженого золотою медаллю на виставці 1893 р. в Мюнхені), композитора Р. М. Глієра — симфонічної картини-поєми "Запорожці", українських (С. Руданський) і чужинецьких (француз А. Гійом) письменників — літературних наслідувань.

В советських умовах жарт став наймогутнішою нелегальною зброєю українського народу в боротьбі з комуністичною ідеологією, комуністичною системою, запроваджувану в життя жорстоким насильством. Тому що в царині духа народ не піддався чужому, жарт, як зброя в цій боротьбі, — найпоширеніший вид сучасного українського фолкльору. Жарти, створені в "простому" народі, підважують саме ество комунізму. Існують також сучасні анекдоти дещо іншої наснаги. Це глузування з невихованості колишніх царських вахмістрів, що, здобувши советську владу, стали маршалами, генералами ССРСР, з советських генеральш. Ці жарти зафіксовані в тих колах, що вірно, хоч і не добровільно, служачи режимові, нічого не могли протиставити комуністичній владі, крім своєї іноді удаваної оспівченості. Перебуваючи на підневільному становищі іноді удаваної оспівченості. Перебуваючи на підневільному становищі служак, люди цього кола ненавидять зверхників, що роблять кар'єру в наслідок приналежності до компартії. Вірна в своїй основі критика набрала проте присмаку заздрости, бо мовить про побічні явища комуністичної системи. У цілому ж серія мініатюрних малюнків — сучасних українських жартів — правдиво, з найтоншими відтінками, з найдрібнішими подробицями створює панораму підсоветського життя в усіх його проявах, всебічно зображаючи картину комуністичного "раю". Портрети вождів КПСС — Леніна, Троцького, Сталіна, Хрущова і дрібніших — подані природньо, без прикрас, у нормальний їхній зріст, у позах "геніальних", "мудрих", "любих батьків" і т. д., в тому забареленні, в якому уявляє їх, не поміляючися, нарід.

За час німецької окупації в Україні з'явилися анекдоти, спрямовані проти нацизму і його фюрерів.

Сучасні українські жарти показують моральну перевагу поневоленого, але не переможеного народу, який не втратив присутності духа і в тяжких умовах, в здавалося б безвихідному становищі глузує з ворога, вмilo і влучно цілячи в його найуразливіше місце. Сучасний український фолкльор свідчить, що народ, який створив його, не втратив рис волелюбності, гумору, бойового духа козацької нації. Народ і тепер подібний до того легендарного козака, подолавши якого в нерівному бою, поляки довго мучили, а потім посадили на палю.

— Як ся маєш? — намагалися кепкувати пихаті жовніри з безборонного.

— Боремося з бідом!

— Та яка ж в тебе біда?

— Бачите ж, що сиджу дуже високо і вам ніяк цілувати мене в те місце, в яке ви встромили мені кілок.

Сучасні народні жарти — прекрасний матеріал для поета. Вони чекають на свого С. Руданського.

ДУХ ЛЕНІНА ВИТАЄ

Коли Ленін помер, усі організації ССРСР на знак відданості повинні були прощатися з його тілом. Першими йшли колони залізничників, несучи попереду фанерний паротяг з написом:

“Ленін — водій льокомотива революції”.

Далі рухалися колони тепеушників, партійців. Замикала рух асенізаційна валка, на високо піднятих прапорах якої було написано:

“Ленін помер, але дух його витає між нами!”.

“АБИ КОЛЕКТИВНО”

Послали селянина до міста закупити для контори новоорганізованого колгоспу картин. Порадили, щоб зображене було щось колективне. Вибирає він у книгарні картини — не підходять: усе портрети членів політбюро ЦК ВКП(б) поодиночці. Натрапив — Ленін лежить у труні, — та й каже продавцеві:

— Оця підійшла б, якби він не сам, а щоб... колективно. А так — ні.

І поїхав, нічого не купивши.

БІЛЯ ПАМ'ЯТНИКА

Вже в перші роки советської влади у багатьох селах України поставили пам'ятники Ленінові. Стояв він і в нашому селі. Грубезний. Права рука протягнута вперед, а ліву в кишені тримає.

— Все ваше, — правою рукою навкруги показує. — А ключі від нього ось де: в лівій моїй руці, в кишені. Так воно й є.

МАРКСОВЕ БАРАХЛО

Коли Ленін сконав, його тіло набальзамували, а душа довго тинялася як неприкаяна. Про вхід у рай не могло бути й мови, а в пекло не пускали, бо там не було такої муки, якою можна було б покарати за його злочини. Довго тинявся Ленін у муках. Нарешті його друзі на тому світі знайшли вихід — запхнули його в мішок, зав'язали і кинули в пекло, сказавши чортам:

— Це вам належить — тут Марксове баракло!

КУДИ ВЕДЕ?

“Капітан країни рад веде нас
від перемоги до перемоги”.

З большевицьких гасел

Приїхав до міста батько з хлопчиком. Побачивши на площі статую, син питає:

— Тату, що це за чоловік?

— Це Сталін, синку.

— А хто він, тату? — питає хлопчик.

— Це вождь, що веде... — Але в цей час близько проходив невідомий і батько замовк.

— Куди веде? — не заспокоювався син.

— Дядька твого на Луб'янку відвів, матір у Сибір, а куди нас з тобою доведе — не знаю...

ХТО РОЗУМНІШИЙ?

Зайшов грузин до музею. На стіні — портрет царя Миколи I, на другій — Сталіна. Грузин побачив їх і тьху — на царя плюнув! Екскурсовід до нього:

— Що це ти тут робиш?

— Це дурень, — показав він на Миколу I. — Мав я 500 овець, — він не знав цього. А цей — велика, мудра голова! — показав на Сталіна. — Мав я одного барана,

у гори сховав, він і там його побачив, забрав... Ото розумна голова!..

"ПРОФЕСОР"

Поїхав Сталін до своїх земляків у Грузію. Йде по Тбілісі. Чистильщики взуття одне знай загукують його — чоботи в нього добрячі, заробити можна. Він і сам глянув на свої чоботи; підійшов до одного.

Грузин задрав голову і впізнав:

— Тебе, батька, без череди, — каже. І щітками — раз-два, раз-два.

До цього чистильщика черга стояла. Якийсь професор — ззаді йому не видно переднього — репетує: як це так без черги. Коли Сталін пішов, професор став лаяти чистильщика ще дужче за безлад.

— А ти хто такий? — питає той.

— Я професор!

Чистильщик розвів руками:

— Професор? Який з вас професор? Грип був, грип є! Тиф був — тиф є! Малярія була — малярія є! Ото професор, — показав він у бік Сталіна. — Хліб був — хліба нема! Ковбаси були — ковбас нема! Вино було, тепер вина нема. А ви говорите: про-фе-сор!

Записано від І. Н. Маслика, 56 років, село Михайлівка, Синельниківського району.

"ЗАБАВИВ"

Попрохав Сталін одного дідка, щоб той оповів йому якунебудь казку чи небилицю.

— Та хто ж ти такий, що тебе треба казками чи небилицями розважати?

— Хто я? Я батько народу, вождь міжнароднього пролетаріату, всіх трудящих світу — Сталін!

— Оце ж тобі й є небилиця! Навіщо інші розповідати, — сказав дідусь.

Його з наказу Сталіна розстріляли.

ПІКЛУВАННЯ

Захотілося Сталіну побачити свого друга, з яким він колись ще дома по чужих садках лазив. Приїхав той у Москву на ослі. Переодягли його в суكونний костюм, дали прості, проте добрі, чоботи і впустили в Кремль.

Сидить він з Сталіном, говорить і поглядає крізь вікно на двір.

— Чого ти все у вікна зазираєш? — запитав Сталін.

— Дивлюсь, чи не знайшов мій осел паші.

— Даремно ти турбуєшся про одного осла, — порадив Сталін, — у мене мільйони людей завжди голодні і то мені байдуже.

Записано від Г. К., 32 років, на Калашниках, держгосп ім. Нансена. Апостолівський район.

"МУДРІСТЬ"

— Доброго ослюка ми купили. Вчений та мудрий. Мати поставила молоко на лаву, а він вискочив на неї, встромив у миску передні ноги і носа, попив усе молоко, а тоді стоїть, облизується... Як би його назвати?

— Якщо він справді мудрий, то назви Йоськом. Ослик підходить по натурі до Йосипа Сталіна. Той теж мудрий лазить в чужі миски. На своєму віці весь час залазить в миску українську, то в білоруську, то ще в якусь іншу.

"Дзвін" ч. 28, 7. 12. 1941 р.

"НІЯКОЇ РІЗНИЦІ"

Гуляло двоє.

— Відгадай, — каже один, — яка різниця між ослем і Сталіном?

Спитав і зирк — ззаді чоловік іде. Притихли: може то партієць або активіст. Той мовчить, а потім:

— Ну, так яка ж різниця між ослем і Сталіном?

Збентежилися.

— Та що ви, товаришу, питаєте? Ніякої різниці нема! — злякано відповіли.

ПРОХАННЯ РЯТІВНИКА

Спіткало на курорті Сталіна нещастя: купався і ледве не втопивсь — рибалка витяг посинілого в човен.

— Чим тебе нагородити: патефон, вельосипед чи може орден Леніна дати?

— Не першого тебе, чоловіче, рятує, віддячували, але не так, — здивувався рибалка. — Хто ж ти є, що можеш орден дати?

— Невже не пізнаєш? Я Сталін!

— Сталін?! — викрикнув, бо аж злякався рятівник. А потім шепотом, щоб була хто не почув, хоч нікого поблизу не було:

— Так ви Сталін? Ні патефона, ні ордена мені не треба... Мовчіть, ото й буде найкраща нагорода. Бо як узнають колгоспники, що я врятував від смерті вас, Сталіна, то, їй-же Богу, вб'ють мене за це.

РОЗГАДАНИЙ СОН

Спить Сталін, а йому верзеться сон. Тільки задрімав, до ліжка дві свині і віл пруться. Віл — худий, замучений, аж шерсть з боків повилазила. А за ним свиня, гладка, хоч зараз під ніж, щитина аж вилискує, а за нею друга свиня — сліпа преться...

Прокинувся Сталін і задумався, став ламати голову, думати-гадати, а ні до чого не прийшов. Звелів знайти чоловіка, який міг би сни відгадувати.

Привели ворожбита, Сталін розказав сон і зажадав відповіді.

— Не дам я відповіді. Ви мене покараєте, якщо я відгадаю.

— Говори, нічого не буде, — запевнив Сталін.

Ворожбит почав:

— Худий віл з облізлими боками — це народ, що ледви животіє. Гладка свиня — енкавидисти, які добре п'ють, їдять, гуляють та людей убивають. А сліпа свиня — це ви. Ніде не буваєте, нічого не знаєте, із Кремля, як свиня з хліва, носа не висовуєте.

Сталін не стерпів, звелів повісити ворожбита.

"Дзвін" ч. 28, 7. 12. 1941 р.

СТАЛІНОВА ЛЮЛЬКА

Сталін загубив люльку й подзвонив в НКВД, щоб знайшли. Через якийсь час люлька знайшлася, і Сталін дзвонить в НКВД, що не треба шукати, бо люлька є. Звідти повідомляють, що за люльку арештовано вже десять осіб.

— Випустити, — наказує Сталін.

— Не можна, — відповідають з НКВД.

— Чому? — питає Сталін.

— Усі десять признались, що вкрали вашу люльку.

НАЙКРАЩИЙ ПРОЄКТ ПАМ'ЯТНИКА

В Москві відбувався конкурс проєктів на пам'ятник Т. Шевченкові. Ніякий проєкт не пройшов. Тоді один архітектор подав на розгляд свій проєкт пам'ятника, що зображав Сталіна з "Кобзарем" Т. Шевченка в руках.

Цей проєкт був схвалений.

У ВОЄНКОМАТІ

Провадиться набір молодих хлопців до червоної армії. Підходить до лікаря один. Скаржиться:

— У мене легені хворі.

— Нічого, он у Андреева теж хворі легені, а служить совєтській владі.

— У мене серце хворе.

— У Ворошилова теж хворе серце, а служить червоній армії.

Один підслухав це і коли дійшла до нього черга, жалібно заявив:

— Я ідіот.

— Нічого, Калінін цілковитий ідіот, а служить совєтській владі.

ЖЕРТВЕННОСТЬ СТАЛІНА

1929 р., в п'ятидесятиріччя свого народження, Сталін сказав:

— За справу робітничої класи я готовий віддавати свою кров краплею по краплі.

Тоді хтось послав йому докірливу записку:

— Товаришу Сталіне. Чому так помалу — крапля за краплею. Треба більше, більше віддавати свою кров.

ПОДЯКА СТАЛІНОВІ

Один час в ССРС висіли великі плякати з написом: "Спасибі дорогому товаришу Сталіну за щасливе життя".

Хтось позакреслював і переставив слова "дорогому" й "щасливе" і тоді плякат вийшов такий:

"Спасибі щасливому Сталіну за дороге життя".

ВСЕМОГУТНІЙ СТАЛІН

Вдова Леніна Крупська співчувала троцькістам. Крім того Крупська особисто не симпатизувала брутальному Сталінові. Боячись її виступу, що міг би сильно вплинути на маси, Сталін запросив до себе Крупську й сказав:

— Будеш партію слухати, — будеш вдовою Леніна. Не будеш слухати партію, — Артюхіну зроблю вдовою Леніна. (Артюхіна, відома большевичка, тоді була фавориткою Сталіна).

"ВІДДАНІСТЬ"

Запросив Хрущов Сталіна в гості. Багато мовив він про відданість йому робітників України. Вийшов на вулицю, зупинив першого зустрічного і прорік:

— Вилазь лишень на дах отого шостиповерхового будинку і стрибай додолу. Якщо не стрибнеш, значить ти не відданий Сталінові, партії, мені.

Робітник мовчки виліз на дах і зібрався стрибати. Його побачив приятель, що повертався з роботи.

— Що ти хочеш робити? — гукнув він.

— Плигатиму вниз головою!

— Чому?

— Бо як так жити, то краще вмерти! — відповів і кинувся вниз.

ЗРАДА ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ

Робітника, що назвав Хрущова дурнем, засудили на 20 років в'язниці: 5 років за образу, 15 — за зраду державної таємниці...

ЧОМУ КОРОВИ З ДОРОГИ ЗВЕРНУЛИ?

Їхав Сталін з Молотовим автомашиною на курорт. Чередники гнали з паші чимало коров — було це на початку колективізації. Курява, як туман, розляглася. Авто догнало череду, дає сигнал, а корови дороги не звільняють.

— Зараз пропустять, — сказав Молотов. Він виліз з автомобіля і заїкаючись:

— Корови, — говорить, — дайте дорогу, бо як не звернете, то запишу до колгоспу.

Злякалися корови і повтікали хто — куди. Череди, як не було. Сталін з Молотовим поїхали далі.

ВГАДАВ

Їздив Калінін розпитувати, чи добре живеться селянам України — годувальникам Советського Союзу.

Їде він одного разу і бачить на станції обірваних, голодом зморених людей, що їдуть у протилежному напрямі.

— Хто ви такі? — запитав.

— Українці, селяни.

Калінін від здивування аж за борідку скопився. На картинах, плякатах, у кіно він завжди бачив українських селян вусатих, у вишитих сорочках, які в руках мали пшеничні колоски. А тут сиділи якісь неголені та обірвані.

— Куди ви їдете? — знову запитав.

— Шукаємо, де краще живеться.

— Добре там, — говорить Калінін приказкою, — де нас нема.

— Вгадав: ото ж ми й ідемо туди, де вас чортма, — відповіли селяни.

Записано від І. Завгороднього, с. Любимівка, Софіївського району.

З МУХИ — СЛОНА

Узнав А. Мікоян, народний комісар торгівлі ССРСР, що зброю можна придбати за слонову кістку, дорого, як золото. Костяні ікла, такі як у слонів, змогли б вивозувати в якихось комарів сибірської тайги.

Сталін на це:

— Візьміться за справу, ми допоможемо людьми: проведемо плянові арешти ворожих недобитків — буде робоча сила.

— Хіба це вирощування можливе, — проявив сумнів нарком.

— Для большевиків, — відповів Сталін, — нема неможливого. Мене дивує ваш сумнів, невже ви й досі не навчилися робити з мухи слона?

Записано від С. Зіненка, с. Апостолове.

ДОБРЕ ЗНАЄ ТРОЦЬКОГО

Троцький їхав залізницею інкогніто. Сидить у вагоні для некурців, а його супутник курить.

— Товаришу, це купе для некурців.

Супутник курить.

— Товаришу, я ж вам казав, що тут курити заборонено! — обурюючись, говорить Троцький.

Товариш мовчить і курить далі.

Обурений Троцький виймає з кишені свій мандат і показує незнайомому. Той читає і холоднокровно ховає мандат до своєї кишені, продовжуючи курити.

Оскаженілий Троцький вискакує з купе і кличе кондуктора. Не називаючи себе, він розповідає про пригоду.

— А ось зараз ми побачимо, що то за птах! — говорить кондуктор і входить у купе. Але через мить вискакує, як ошпарений.

— Краще, — говорить він тихо Троцькому, — перейдіть в інший вагон. Не зв'язуйтеся з тією сволотою. Знаєте, хто то такий? Та то ж Троцький!

ЗАБУДЬКУВАТИЙ ТРОЦЬКИЙ

Троцький любив повторювати в своїх виступах, що "коли б ми виходили, то так грюкнемо дверима; що задрожить увесь світ". Коли він, видалений з ССРСР, переїздив через прикордонну станцію, один чоловік побіг навздогін за поїздом. Троцький потиснув за гальмо у вагоні, і експрес зупинився.

— Що трапилося? Чи я щось забув? — запитав Троцький.

— Так, ви забули грюкнути дверима!..

ЗАЙКНУТИСЬ НЕ ДАЮТЬ

Після смерті Леніна головою уряду ССРСР став Риков. Пізніше він брав участь у правій опозиції проти Сталіна, за що його в 1930 році усунули з посади голови уряду. Ще до усунення Рикова цькували в партійній пресі, на засіданнях і зборах. Риков був зайкуватий.

В час найбільшого цькування Рикова зустрілись двоє і розмовляють:

— Ви знаєте, що Риков перестав зайкатися?

— Як?

— А так, що йому вже й зайкнутись не дають.

І ЧОГО В НАС ТІЛЬКИ НЕМАЄ

Міністр харчування Мікоян хвалиться на робітничих зборах:

— І чого в нас тільки немає: масла — немає, цукру — немає, яєць — немає, м'яса — немає... І чого в нас тільки немає!

ГОЛІ, БО МАБУТЬ КОМУНІЗМ

Поїхали селяни до Петровського жалітись:

— Робимо в колгоспі, а взутися нема в що... Скоро, як москалі, в постолах будемо. Одягнутись теж немає — ходимо напівголі...

— Товариші! — як на зборах почав Петровський, — наша влада молода, переживає труднощі росту — потерпіть і ви, доки остаточно завершимо будівництва першої стадії комунізму... Ви напівголі? В Африці є племена, які зовсім голі ходять, — на жарт хотів перевернути скаргу селян Петровський.

— А хіба там советська влада стара і комунізм уже збудовано, що ходять зовсім голі? — запитали селяни.

КОЛО МОГИЛИ КІРОВА

Закордонний турист, що вивчає російську мову й цікавиться російськими прислів'ями, оглядає Москву. Коло кремлівської стіни, де на могилі Кірова вмурована мармурова плита, він запитує:

— А це що таке?

— Це могила Кірова.

— А, ось де собака зарита...

СВІЖІ П'ЯВКИ

В СРСР всюди портрети вождів. Особливо повно їх у вітринах крамниць. Один аптекар виставив портрети Сталіна й Хрущова в вікні аптеки, але не додивився до аптечних об'яв. А прохожі побачили з вулиці під портретами напис — "Свіжі п'явки".

СОВЕТСЬКИЙ МАРШАЛ

Питають маршала Будьонного про письменника Бабеля, який написав знамениту повість про армію Будьонного "Перша кінна":

— Семене Михайловичу, чи вам подобається Бабель?

Будьонний (підкручуючи вуса): А це... дивлячись яка бабель.

ЯК НАЗВАТИ?

Родила фольксдойчерка близнюків. Батько хотів дати їм імена вождів — Бенітто й Адольфа. Але кому ж яке? — пішов питати до сусіда-українця.

— Яке перше опаскудиться, того назви Бенітто, а другого назви Адольфом, — порадив сусід.

СОВЕТСЬКІ ВЧЕНІ

— Знаєте, Іване Петровичу, на Марсі таки є люди.

— Що ви, що ви, Миколо Івановичу, це ж тільки гіпотенуза.

ПРОХАЧІ

Коли Гітлеру стало скрутнo, почав прохати Бога, щоб допоміг розбити Сталіна. А Сталін наказав російським попам молитись за знищення Гітлера.

Довідався про це наш селянин:

— От, аби ці молитви дійшли до Бога, і щоб він зробив істинно-справедливе: задовольнив Гітлера — розбив Сталіна, і ублаготворив Сталіна — знищив Гітлера. Навіки припинив би кровопролиття і вбивства.

Записано 1944 р. в таборі Ostarbeiter-ib Hannover-Hainholz від Шупка з Куськовецького району України.

СЛАВА І "НЕІЛ"

Ввійшов чогось українець з Галичини в контору і вітається по старій звичці:

— Слава Ісусу!

— Ти повинен говорити "Neil Hitler!" — слава Гітлеру, — переклали слова лягерфюрера.

— А як Гітлер помре, тоді як?..

— Отоді й скажеш: "Слава Ісусу!" — мовив перекладач-українець.

Записано там же.

СОВЕТСЬКІ ГЕНЕРАЛЬШІ

В "Большом театрі" у Москві сидить у льожі советський генерал із дружиною. Іде "Лебедине озеро". Генерал дуже розчулився від музики, від балерини (а ще більше, від "стопочок" горілки в перервах):

— Манька — каже до дружини — яку чудову музику написав цей Римський-Корсаковський. А як б'ють браво! Диви, лебеді вилізають із болота! Манька, а ти хотіла б бути лебедем?

Генералова (зовсім тверезо):

— Ще чого мені бракувало! Вічно з мокрим задком ходити!

ГІТЛЕР — НАЙКРАЩА ДОЯРКА СССР

Коли згідно з угодою, підписаною в 1939 р. між нацистською Німеччиною і большевицькою Росією, Сталін зобов'язався постачати Гітлерові харчі і сировину для промисловости, в СССР говорили:

— Адольф Гітлер — найкраща доярка Советського Союзу.

"НЕ ЖИВ — МУЧИВСЯ"

Судили мужика.

— Скільки ви прожили вже років?

— 30.

— Чому ж тут написано більше?

— Родився я сорок років тому, 10 був у колгоспі.

Хіба ж то я жив — мучився!

ЧИ ВОСКРЕС БИ?

Було це зразу, як прийшли німці. Повіз я з сином до міста городину. Підходить жид — вони вже затавровані були — зірки носили — і хоче купити капусти.

— Тобі не продам, ти жид! — каже син.

— Так що з того, що жид?

— Ви Ісуса Христа розп'яли! Не продам.

— І що з Ним сталося?

— Що сталося? Помер.

— Ну і далі що? — питає жид, щоб розговоритися і купити капусти.

— А потім Він воскрес!

— Воскрес? — здивувався жид. — Воскрес, кажеш? Ось бачиш, як жиди розп'яли Ісуса, то Він воскрес. А якби Його розп'яли не жиди, а комуністи, то чи воскрес би Він? Вони багато ваших відправили на Північ і мою родину — туди ж. Багато вернулось? Ніхто не вернувся, не воскрес! А ти кажеш: "жиди"...

Син продав йому капусти та ще й картошки.

В ТРАМВАІ

Стою на одній нозі, та й то на чужій.

ПОЖЕЖА — ПІВБІДИ

Сусіди грюкають у двері:

— Рятуйте! Пожежа! Горимо!

— Ну, слава Богу, а я уже думав цілком погане...

ГЕНЕРАЛЬНА ЛІНІЯ ВКП(б)

Зайшов селянин до парткому спитати, що то таке, що в місті хліб є, а на селі немає?

Секретар подумав, та й каже:

— Це лівий ухил.

Селянин знову запитує:

— А коли навпаки, — на селі хліб є, а в місті нема?

— То самий небезпечний правий ухил.

— А якщо й у селі і в місті нема хліба, ось так, як нині. То що? То генеральна лінія ЦК ВКП(б)?!

ТЕМПИ

Повернувся селянин з Москви, де був делегатом. Розповідає, як добре годували, водили по місту переодягнених у нові костюми, розказували про ріст індустрії, темпи.

— Найголовніше, — з'ясовував один, — темпи... Може спитаєте, що це таке? Пам'ятаєте, за селом до розкуркулювання були великі загони для овець. Тепер там гробки, у голод 33-го року вони щоденно, хоч на одну могилу, а збільшувалися...

Оце зростання і зветься темпами.

ВІДМІНЮВАННЯ СЛОВА "КОМУНА"

Називний: кому — на! (Візьми).

Давальний: кому — ні! (Немає).

ДІЙСНИЙ ЧЛЕН ВКП(б)

Коли приймали на відкритих зборах Кирпу-Гнучко-шиєнкова до партії, показували на портрети і питали, хто намальований, а він відповідав.

— Хто це?

— Сталін!

— Яку він роботу виконує?

— Завгосп советської влади!

За півроку його, вже як дійсного члена ВКП(б), послали в Галичину, а там відплатили йому за "звільнення" цеглиною по голові. Коли йому зробили операцію, він достроково просив виписати на роботу.

— Ви ще не видужали. Голова ще не в повному порядку, хвора. Відпочивайте, — порадив лікар.

— То що з того, що голова хвора, в мене партійний квиток у кишені є! — сказав Кирпа-Гнучкошиєнков і наполягав, щоб виписали.

Записано від Ілька Івченка, Апостолове.

ЗАПИТАННЯ З СОВЕТСЬКИХ АНКЕТ

Де ви вчилися, а якщо ні, то де вчителюєте?
Чи були засуджені, а якщо ні, то чому?

РАЦІОНАЛЬНА ПРОПОЗИЦІЯ

Колгоспник гризе сіно. Це завважує урядовець і обурено кричить:

— Але ж товаришу, а що ж робитимеш зимою? Тепер, у літі, їдять траву...

СЕРЕД БОЖЕВІЛЬНИХ

Директорові лікарні божевільних на Огрині* сказав знайомий під великим секретом, що до них приїде секретар обкому партії. Два тижні займалися лікарі з хворими, а таки добилися свого.

Коли приїхав секретар, вони всі привітали його хором: "Жити стало краще, жити стало веселіше". А потім дружньо: "Спасибі товаришеві Сталіну за радісне і заможне життя". І так повторили тричі.

— Добре. Дуже добре! — задоволено говорив секретар. Всі кричали, тільки один біля дверей стояв мовчки.

— А чому ти не вигукуєш: "Жити стало краще, жити стало веселіше"? — запитав його секретар обкому.

— Бо я не божевільний, я працюю тут чорноробчим.

НЕ ЩОДНЯ

Робітник, відсуваючи тарілку набік, запитує офіціантку:

— У вас щодня дають таку погань?

— Ні, кожного понеділку їдальня зачинена.

*

— Офіціантко, що це у вас — суп чи помії?

— Це борщ, товаришу.

* Огринь — передмістя Дніпропетровського.

В ІДАЛЬНІ

Пішов я в їдальню попоїсти. Замовив супу. Протягнув ложкою. "Ще й з м'ясом, кажись",— думаю. Витягну, а то кусок ганчірки.

— Офіціантку,— кажу прислужниці,— дайте книгу скарг, запишу, що ганчірками годуєте.

Вона пішла і, замість книги скарг, привела гладючого завідувача.

— Що трапилося? — питає.

Розповів йому з серцем.

— Скільки коштує сьогодні суп? — запитує суворо офіціантку.

— 40 копійок.

Він визвірився на мене:

— Ти що (так і каже мені "ти", хоч я старший за нього і перший раз його бачу), ти що хотів, щоб тобі за сорок копійок не ганчірку, а цілий відріз на костюм дали? Ще й скаржитись! Дивись, який мудрий!!

Повернувся до мене червоною потилицею і вийшов з кімнати, грюкнувши з усієї сили дверима.

ПОСТУП

Колгоспник хвалиться соціальним поступом:

— Раніше було тяжче. Я мусів помагати дружині прати білизну. А тепер інакше. Дружина каже:

— Дай мені сорочку і штани, а сам тимчасом іди до ліжка...

В БУФЕТІ

Два селянини ждали на станції поїзда. Їхні торбинки спорожніли, а їсти хочеться.

— Ходімо, Петре, до буфету, може що купимо.

Під склом лежали лише варені яйця.— "1 крб. 50 коп. штука" — було написано на клаптику паперу коло них, і жарені невеличкі курчата — "20 крб. штука". (Ніхто не брав, бо дорогі). Взяли і з'їли по яйцю. Але що за наїдок здоровому чоловікові з одного яйця,— як собаці муха. Гам — і нема. Взяли по другому.

— Іване, у мене зіпсоване яйце — курча в середині. Піду, хай гроші віддадуть назад.

— Залиши, Петре. Заховай його в кишеню, деś викинеш. Підеш гроші правити, то тільки халепи наберешся. Вони здеруть із тебе не за яйце — півтора карбованця, а як за курча — двадцять. Що, хіба ти не знаєш цих шкуролупів?

"ДОБРА, ТА ДУЖЕ ДОВГА"

Викликали цигана в сільраду і сказали, що він в обов'язковому порядку повинен добровільно на позику підписатися.

— І що воно за влада, що в мене, бідного цигана, гроші позича?

— Так тобі советська влада не подобається? — крикнув голова сільради.

— Що ви,— злякався циган,— советська влада добра, та тільки дуже вже довга.

ВОЛИ І СВОБОДА

Було це на Кавказі.

Після оратора з обмотаними в ганчір'я ногами виступив місцевий:

— Воно може й правда, як цей казав, що советську власть і свободу принесли нам через море крові і трупи,— сказав він.— Може й так. Я думаю, що зберемося ми всім аулом, дамо пару найкращих буйволів і добру гарбу — нехай він ними відвезе советську власть і свою свободу назад собі додому.

— І щоб більше ніколи вже тут не показувався!

"ЗМИЧКА"

Якось селянин підійшов до одного партійця, питає, вказуючи на вивіску, де намальовано серп і молот, а під ними дві руки.

— Що то таке, що вони роблять?

— То змичка міста з селом,— відповідає партієць,— здоровкається селянин з робітником.

— А я думав — прощаються,— відповів селянин і пішов.

"Дніпропетровська газета" ч. 49 (147) з 5. 4. 1942.

ЗАПИТАННЯ

Директор МТС питає колгоспника:

— Як там сходить на вашій землі наша пшениця?

ПРИСЯГА

Закінчуючи промову, звернену до червоноармійців, політкомісар сказав:

— Ідучи в бій за велику справу Леніна-Сталіна, кожен повинен вбити по одному ворогу.

Тут взяв слово один комсомолец.

— Товариш політрук,— сказав він.— Я подав сьогодні заяву з проханням прийняти мене до лав ВКП (б). Щоб заслужити цієї честі, зобов'язуюся убити двох ворогів.

— Правильно! — аж викрикнув політкомісар.— Вірю, що ви вб'єте двох ворогів: за себе одного і другого за мене. А тому я залишаюсь у тилу. І так, ідіть у бій, товариші! Вперед, за батьківщину, за Сталіна!

ПОДВІЙНЕ ЗАВДАННЯ АЗЕРБАЙДЖАНЦІВ

В Баку говорять:

— Азербайджанці мають два завдання: 1. Перекачувати із Сходу в Росію нафту і 2. Перекачувати з Росії на Схід революцію.

ЗА 5 ХВИЛИН — 6 МІСЯЦІВ

Давно не бачилися друзі. Зустрілись і розговорились, а час іде непомітно.

— Де ти працюєш? — запитав один. Глянув той на годинника і зблід.

— Де працюю, питаєш? На п'ять хвилин спізнився вже до роботи. В тюрмі буду 6 місяців сидіти.

І побіг, забувши попрощатися.

ВІДПОВІДЬ

Поїхав селянин правди шукати. По всіх усядах ходив і не знайшов. Проходячи однією вулицею, побачив майдан, на ньому шпичакуваті будівлі.— Що то? Піду ще сюди. Може тут і є правда...

Пішов до воріт. Коли чує:

— Назад! Куди преш? Не можна.

— Ні,— думає селянин,— тут також правди немає, бо не пускають сюди.

Зайшов з другого боку, шукає дірки, щоб пролізти нишком і довідатися, що це таке. Дірки ніде не знайшов.

— Хіба через стіну? — міркує.— Висока до біса!

Запитаю...

Підійшов, зняв шапку.

— Що це за будинок?

— Кремль.

— Чому ж тут охорона і стіни високі?

— Е-е! — відповідає йому.— Це щоб ніяка сволота через мур не лазила.

— А звідки? — питає селянин,— звідси? Чи звідти?

БІОГРАФІЯ СОВЕТСЬКОГО ГРОМАДЯНИНА

В понеділок — народився, у вівторок — у ЗАГС* прийшов, в середу — арештували, в четвер — допитували, в п'ятницю — засудили, в суботу — розстріляли, в неділю — поховали.

ШІСТЬ ЗАПОВІДЕЙ СОВЕТСЬКОГО ГРОМАДЯНИНА

1. Не думай.

2. Якщо подумав,— не кажи.

* ЗАГС — Запись актов гражданского состояния — Запис актів громадського стану.

3. Сказав — не записуй.
4. Записав — не друкуй.
5. Надрукував — не підписуй.
6. Підписав — спростуй.

ЩО ЦЕ ТАКЕ?

На сцені висить портрет Сталіна. Доповідач говорить про Сталіна. Хор співає пісні про Сталіна. Артисти деклямують про Сталіна. Що це таке?

Відповідь: Вечір присвячений пам'яті Т. Шевченка.

ЯК ПАСАЖИРИ...

Чужинець запитує советського громадянина:

- Як поживаєте?
- Як пасажери в автобусі...
- ??

— Одні сидять, а інші трясуться.

*

Другий варіант відповіді:

— Ах, не питаєте!.. Як пасажери на пароплаві: нудить, а тікати нікуди.

ДВІ ТІНІ

Кожен советський громадянин має дві тіні: одну власну, другу — НКВД.

НАЙЦІКАВІШИЙ НОМЕР ПРОГРАМИ

В районове село приїхали артисти і сидять без публіки. Прийшов один та й говорить:

— Хочете, я вас урятую? Але слухайте мене в усьому.

Коли артисти погодилися, той замовив афішу, де повідомлялося, що наприкінці концерту буде номер, який публіка зустрине з захопленням. Якщо ж він комусь не

сподобається, то той має право заявити про це і йому повернуть вартість квитка.

Увечорі театр був повний. Багато було таких, що вирішили послухати концерт задурно: скажуть, що останній номер не подобається і давай назад гроші.

Перед закінченням концерту конференсьє повідомив:

— Останній номер нашої програми "Інтернаціонал"! Кому не подобається, заявляйте, — гроші повернемо.

Ніхто не обізвався.

ОХ-ХО-ХО!..

В трамваї сидить подружжя, а навпроти незнайомий. Він зітхає:

— Ох-хо-хо-хо!

Чоловік що сидів з дружиною і собі зітхнув:

— Ех-хе-хе-хе!

Дружина сердито штовхає його:

— Скільки я тобі вже казала, не розмовляй з чужими про політику!

ГІРШЕ, НІЖ УЧОРА, КРАЩЕ, НІЖ ЗАВТРА

В час ліквідації НЕП-у запитують крамаря:

— Як ся маєте?

— Ех, гірше, ніж учора, краще, ніж завтра.

ЦИГАНОВА ПОЗИКА

Коли циганові запропонували підписатися на позику, він відповів:

І що то воно вже за влада, коли в мене, бідного цигана, гроші позичає.

НЕ ДИХАЙТЕ

Лікар вислухує хворого і, щоб заощадити час, збирає відомості до анкети:

— Одружені?.. Дихайте... Член профспілки?.. Дихайте... Член партії?.. Не дихайте, не дихайте...

Лікаря обвинуватили в боротьбі проти комунізму і засудили до заслання.

ЧИ МОЖНА ТАМ ЗАЛИШИТИСЯ?

На з'їзді КП в Москві закликали трудящих докласти зусиль, щоб догнати й перегнати США. Всі промови передавалися по радіо. Чуючи це, селянин запитав біля гучномовця:

— А як наздоженемо, то чи можна буде там залишитися?

ЩО ТАКЕ УССР?

- Що таке УССР?
- У-у-у Сучі-Сини, Розбійники.

ЗАПИТАННЯ ПО СУТІ

Приїхав на село промовець, скликав збори селян і почав говорити. Три години говорив промовець і випив за той час п'ять карафок води. Селяни слухали терпеливо. Нарешті промовець кінчив. Голова зборів питає людей:

- Чи має хто до оратора запитання по суті?
- Всі мовчать. Голова знову:
- Хто має запитання по суті?
- Нарешті один селянин просить слова:
- У мене запитання по суті... Товариш ораторе! Ось ви говорите три години і випили чимало води. Скажіть, будь ласка, чи вам не хочеться кудись сходити?

СПІШИТЬ НА ПРАЦЮ

Жінка вскочила в трамвай з рейтузами під пахвою. Її запитують:

— Купили рейтузи? Де купили? Де можна їх купити?..

— Я на роботу запізнююсь і не встигла свої старі одягти...

КАНДИДАТИ У ВИСУВАНЦІ

Як тільки Сталін переміг троцькістську й праву опозицію, усі кавказці, чистильники чобіт у Москві, поскладали руки й відмовилися чистити.

- Чому? — питають їх.
- Чекаємо відповідального призначення.

СПІВЧУТТЯ

Один час на всіх анкетах, що їх виповняли советські службовці, стояло запитання: "Ваше ставлення до советської влади". В перші роки революції люди могли більш-менш вільно відповідати. Одні писали: "Підтримую". Інші — "Визнаю". Були й такі сміливі, що писали "Не визнаю". Пізніше, коли негативно відповідати було вже небезпечно, всі стали писати одноманітне: "Співчую". Тоді ця відповідь перетворилась на штамп.

Таку анкету довелося виповняти жидові і він проти запитання: "Ваше ставлення до советської влади" механічно повторив: "Співчую", а потім додав: "але нічим допомогти не можу"...

НЕ ЗРОЗУМІЛИ

Приходить селянин до крамниці і просить:

- Дайте мені вожжів.
- Йому подають портрети Сталіна й Молотова.
- Та це ті, що вішати треба, а мені ті, що кіннями правити...

РЕВОЛЮЦІЯ 3-ЗА ДВОХ ГРАДУСІВ

Перша советська горілка "риковка" мала 42 градуси, була, отже, міцніша за царську на два градуси. Коли

настав НЕП і все повернулося ніби на старий лад, люди казали:

— Чи варто було з-за двох градусів революцію робити?

ЧОМУ КРАМНИЦЯ ЗАМКНЕНА?

Коли розгромлена большевизмом кооперація доживала останні дні, на крамницях можна було читати відомі большевицькі гасла:

Вгорі: "Кооперація — шлях до соціалізму".

Нижче: "Соціалізм — це облік".

А на замкнених дверях записка: "З огляду на облік, крамниця замкнена".

ГЛУХОНІМИЙ

При наборі до червоної армії один хлопець у виконкомі виявився глухонімих. Скільки його не перевіряли — нічого не виходило. Навіть після пострілу коло вуха він не кліпнув очима. Нарешті його відпустили. Але слідом за ним вийшов один член комісії, догнав глухонімого в коридорі і, поклавши йому руку на плече, тихо запитав:

— І як давно це з тобою сталося?

— Та місяців зо два...

СОБАЧЕ ЖИТТЯ

Жид тікає з ССРСР. Перебігаючи кордон, побачив, що за ним женеться вартовий. Тоді він швиденько сідає і саме там, де собака поруч залишила слід. Вартівий підбігає й питає:

— Що ти тут робиш?

— Хіба не бачите? — відповідає жид, показуючи на собачий слід.

— Але ж це собаче?!

— А хіба в нас життя людське?

НЕ ЛЮБЛЮ, АЛЕ ТЕРПЛЮ

— Ваше ставлення до советської влади?

— Як до власної дружини...

— ???

— ...Не люблю, але терплю...

*

— Ваше ставлення до советської влади?

— Як до власної дружини...

— ???

— Трохи люблю, трохи боюсь, не від того, щоб зрадити...

ХУДИЙ БУДЕШ

Питають грузина:

— Чи можна проіснувати в ССРСР?

— З голоду не помреш, але дуже, дуже худий будеш.

АЙ, СПАСИБІ

Під час святкування двадцятиріччя Азербайджанської советської республіки, після привітання Калініна, який говорив про велику допомогу Москви Азербайджанові і про те, що Азербайджан тепер сам господар своєї землі, виступив старий азербайджанець і ламаною російською мовою звернувся до Калініна:

— Спасибі советській владі, ай спасибі. "Аз" наш, земля ваш, ай, спасибі. "Аз" наш, хліб ваш, ай, спасибі. "Аз" наш, нафта ваш, ай спасибі. "Аз" наш, риба ваш, ай-ай-ай, спасибі.

РЯТУЙТЕ!

В найстрашніші часи колективізації в одному селі вперше проводили радіо. Коли провели, якийсь селянин зайшов у приміщення, обдивився радіоприймач і несміливо запитав:

— І ото воно без дротів передає?

- Без дротів.
- І всюди чути?
- Всюди.
- І закордоном?
- І закордоном.

Тоді дядько швиденько підбіг до радіо й прокричав:
— Рятуйте!

НА ВСІ

В часи голоду 1933 року на Україні пухлий селянин підходить на станції до каси і, простягаючи повну жменю паперових грошей, просить квиток.

- Куди? — питає касир.
- На всі...

ХТО КОГО — КОГО КУДИ

На початку НЕП-у Ленін сказав, що "питання стоїть тепер так: чи капіталізм перемаже соціалізм, чи навпаки. Хто — кого".

В зв'язку з цим пізніше говорили:

— Перша п'ятирічка: хто — кого. Друга п'ятирічка: кого — куди.

СЛУХНЯНІ ВИКОНАВЦІ

В часи колективізації хлібозаготівель і інших стягувань з села в район з центру прибуває телеграма: "Негайно заготуйте сорок тисяч воробійов". Район поставив на ноги всіх мисливців, які постріляли горобців де тільки можна було. Згодом з'ясувалося, що в телеграмі мовилося про хліб, а "Воробійов" означало підпис.

ТІЛЬКИ ОДИН БЕЗРОБІТНИЙ

Жид розповідає знайомому:

— Мої діти влаштовані, слава Богу, добре: Хаїм інженер, Сара лікар, Абрагам бухгалтер... Тільки один

Лейба, ледар, сидить в Америці безробітним. Правда, якби він нам не слав посилок, то ми б тут із голоду повитягувалися б.

"ЯРМО"

Як прийшли большевики в Галичину, один селянин надів кільце ковбаси на шию і ходить.

— Що то в тебе? — запитав советський комісар.

— Це ж оте ярмо, від якого ви нас звільнили, — відповів українець.

КРАЇНА РАДОСТІ

СССР — країна радості. Вліз у трамвай — радість. Добрався в черзі до хліба — радість. Купив газету — радість. Суцільна радість!

НЕ МАЄТЕ ГРОШЕЙ — НЕ БУДУЙТЕ

В час дії "червоної мітли" — стягання дорогоцінних речей з населення одного арештували і допитують, де він сховав золото.

Арештованого довго мучили, а потім почали "впливати на свідомість" — переконувати:

— Золото потрібне нам для будівництва соціалізму! — говорив слідчий. — А ви його десь заховали.

— Якщо ви не маєте своїх грошей і розраховуєте лише на чуже золото, то навіщо ж братися тоді будувати соціалізм!..

ТЕМНІЄ В ОЧАХ

Один енкаведист помітив, що якась невідома особа кожного разу, зустрічаючись з ним, каже:

— Добрий вечір!

— Чому ви говорите "Добрий вечір", коли тепер ранок? — запитав якийсь енкаведист.

— Бачите, — мовив той, — як тільки зустрічаю вас, у мене відразу темніє в очах.

ЩО КОШТУЮТЬ ПОХОРОНИ

Відбуваються похорони советського міністра. Зачарований пишністю похоронів жид підходить до розпорядника й питає:

- Що коштують ці похорони?
- Сто тисяч карбованців.
- Ой-йой-йой!.. Та я вам за п'ять тисяч похоронив би ціле політбюро.

МИ ЩЕ ЙОМУ ВИННІ

Двоє, оглядаючи мавзолей Леніна, читають плакат: "Ленін звільнив людство від ланцюгів рабства".

Один, показуючи на свою жилетку:

— Ви пам'ятаєте мій ланцюг?

У цей час міліціонер звернув увагу, що вони довго стояли на місці, і наказав:

- Громадяни, віддайте останній довг і йдіть далі.
- Чуєте, ми йому ще й довжні!..

МОЖЕ ХТО З НАС СЕКСОТ?

Двоє советських громадян тихо розмовляють про політику. Один почав критикувати владу. Інший з жахом:

- Не говоріть, не говоріть цього.
- Чому?
- Може з нас хтось сексот?..*

ГОНИ ДАЛІ...

Суд засудив вірменина на Соловки. Голова суду запитує засудженого, чи хоче він щось сказати.

- А яка влада на Соловках? — запитує вірменин.
- Советська! — відповідає голова суду.
- Ну то гони далі!..

* Сексот — Секретный осведомитель — таємний інформатор (донощик) НКВД.

ТАК ЙІ І ТРЕБА!

Після закінчення господарського року в колгоспі відбуваються урочисті збори з преміюванням передовиків і ударників. В залі накритий червоною матерією стіл, оркестра в складі трьох осіб. Голова урочисто проголошує:

- Доярка Настя Петренко за зразковий уділ корів преміюється телицею.
- Залю оплескує. Голова продовжує:
- Конюх Іван Гончаренко за зразковий догляд за кіньми преміюється купоном на убрання.
- Знову овації в залі. Оркестра грає туш. Голова продовжує:

— Свинарка Ганна Іваненко за найкращий на цілу область приплід поросят, за зразкове особисте господарство, за високу політичну свідомість преміюється найвищою нагородою — творами Сталіна.

В залі мертва тиша, тільки хтось ззаду злорадісно:

— Так йі і треба!

"НИКАКІХ ГВОЗДЕЙ"

Селянин хоче купити цвяхів.

- Нікакіх гвоздей нет! — відповів продавець.
- Не дурно говорив агітатор: ідемо до комунізму і нікакіх гвоздей!

ПЕРШИЙ КРЕМАТОРІЙ

Побудували в СССР перший крематорій і вирішили випробувати. Знайшли замерзлого безпритульного. Вкинули, дали вогонь. Потім відчинили двері, щоб перевірити, а він звідти:

— Зачини двері, занудо, а то дуже дме.

ПРОДАВЕЦЬ ГАЗЕТ

Хлопчик продавець газет вигукує по вулицях:

— Газета "Правда", промова Сталіна — ціна п'ять копійок.

* Гра слів. Російське "никаких гвоздей" означає: "всьому кінець та й годі", а також "нема цвяхів".

ЩО В КОГО Є

Зустрілися діти. Один, хлопець з Америки, звертається до другого, з Советського Союзу:

- Ага, а в нас шоколада є!
- Зате у нас Сталін є.
- Е, та Сталін може і в нас бути.
- Так тоді у вас шоколяди не буде.

ОДЕРЖАВ ДРОВА

Приятелі зустрічаються.

- Звідки йдеш?
- З комунгоспу.
- А що в торбі?
- Заяви на дрова.
- А в другій?
- Дозволи на видачу дров.
- А де ж дрова?
- Аж ось, у портфелі.

ЧЕРГА ЗА ПОЗИКОЮ

Закордонний журналіст оглядає советське місто. Побачивши велику чергу коло хлібної крамниці, запитує свого провідника:

- За чим це там черга?
- Ці люди хочуть підписатися на державну позику, поспішають на заклик партії. Тому й черга. Боятися, що всім не вистачить,— була відповідь.

ЧОМУ "ГРАНИЦА НА ЗАМКЕ"?

На політзаняттях політрук запитує червоноармійців:

- Чому ми тримаємо границю на замку?
- Один з вояків відповів:
- Щоб люди з СССР не розбіглися.

КРИЛА Є, ЧОМУ НЕ ЛЕТІТИ?..

Про існування лівого крила (троцькісти) опозиції у ВКП(б) знали давно. Коли в газетах появилось про праве крило (бухарінці), в народі говорили:

- У ВКП(б) є ліве крило, а нині виникло і праве. Чому б тепер комуністам не полетіти від нас к бісовій матері!?

ВСТУПИВ ДО ВКП(б)

Знайомий до свого приятеля:

- Ви здається вступили в ВКП(б)?
- Той похапцем і пильно оглядає ноги:
- Що ви? Де? Ні, ні..

СКІЛЬКИ БЮРОКРАТИВ У ВКП(б)

Чужинець запитує советського громадянина:

- Скільки у ВКП(б) бюрократів?
- Та відсотків шістдесят.
- А решта?
- Решта — бюрократки.

ХТО ТАМ БУДЕ ЖИТИ?

Большевик чужинцеві, після того як поводить його по СССР і показав "досягнення":

- Тепер бачите, що соціалізм в одній країні можна побудувати.
- Що можна, то можна,— відповів чужинець.
- Тільки хто в тій країні буде жити?

ХТО Ж ВАС ПРИНІС НА НАШУ ГОЛОВУ

Питає комсомолец бабусю:

- Як живеться, бабусю?
- Слава Богу добре!
- Бога немає, бабусю.

- Оттакел!.. А чорт?
- Чорта теж немає.
- Хто ж тоді вас приніс на нашу голову?

ДИТЯЧА ПОЛІТИКА

Мати прогулюється з дитиною в парку. Назустріч їде людина в білому. Дитина питає:

- Мамо, то білий?
- Так.
- А чому його досі не розстріляли?

ЦЕ ВПЕРШЕ...

При вступі до КП запитують кандидата:

- Чи брали раніше участь в бандах?
- Ні, ні! Це я вперше...

КЛЯСОВА ПИЛЬНІСТЬ

До редакції провінційної газети потрапляє допис рабкора, що обурений необережною їздою автобусів, які переїхали вже не одну людину. Над дописом наголовок: "Автобуси не повинні душити людей". Пильний редактор газети змінив наголовок: "Автобуси не повинні душити пролетарів".

ЯК РОЗТОПИЛОСЬ МАСЛО

Приніс чоловік додому масло, одержане на харчову картку, кинувся шукати, а масла немає.

Жінка:

— Де подів масло?

Чоловік розгортає папір і раптом радісно:

— Ось...

— Тут тільки папір замащений. А де масло?

— Мабуть розтопилося... під сонцем сталінської конституції.

КРАЩЕ НАВПАКИ

Сталінський підлабузник український драматург Корнійчук хвалиться:

- Я стільки вогню вклав у мої драми.
- Краще б ви зробили навпаки...

"ЧЕРВОНА СИНЬКА"

В СССР майже завжди до назви підприємств додається слово "червоний". Наприклад, колгосп "Червоний орех", завод "Червоний Жовтень" і т. д. Одна кустарно-промислова артіль, що виробляла синьку, називалась "Червона синька".

КОРОТКИЙ ЖАРТ — ТЯЖЧЕ ПОКАРАННЯ

Робітник, що понад півгодини чекав на замовлений обід, жартома запитав офіціантку:

— Коли ж одержу я у вас попоїсти? Ще сьогодні чи в кінці п'ятирічки?

Жартівника більше вже ніколи ніде не бачили.

ГАЗЕТИ ТРЕБА ЧИТАТИ

На зборах розповідав приїжджий агітатор понад годину, як КП і советський уряд турбуються про добробут трудящих, як посилено будуються мешкання для них.

— Наприклад, за короткий час поблизу мосту виросли два величезні мешканеві бльоки,— сказав він.

Один робітник заперечив:

— Двічі в день, йдучи на роботу й з роботи, я проходжу мостом, але ніяких будинків там не бачу.

— Про те вже давно в газетах було написано! — тримаючись свого, сказав агітатор. — Газети треба читати, товаришу!

ОСЕЛЕДЦІ ДАЮТЬ!

Чоловік застав свою дружину з коханцем. Кричить, лютуючи:

— Що ви тут воловодитеся, он у крамницю оселедці привезли і скоро закінчуть продавати. Біжіть у чергу хутчіш!

20 РОКІВ ЗАСЛАННЯ —
НАГОРОДА ЗА ДОТЕП

— Чи знаєте, що "Правда" проголосила конкурс на найкращий політичний дотеп?

— А яка перша нагорода?

— 20 років!

ВЕЛИКОСІМЕЙНИЙ

Робітник, виповнюючи анкету, питає сусіда, чи не написати в графі "сімейний стан" — багатосімейний?

— Як то? — здивувався сусід. — Ти ж неодружений.

— Так то так. Але на моїй шії сидять "утриманці" в усіх країнах світу — комуністи, допомагаючи яким наш уряд дере з мене, як і з усіх советських громадян, по три шкури. Постійно вираховують з заробітка на МОПР, позики, пожертви, допомоги страйкуючим за кордоном і т. д.

ДРУЖИНУ ЗНАЙТИ ЛЕГШЕ

Урядовець мешкального відділу доброзичливо і співчутливо:

— То значить, приділене помешкання не подобається вашій дружині? Тоді краще пошукайте іншу дружину. Її можете дістати негайно...

Вчитель:

— Де повісили ви дома портрет Леніна?

Учень:

— Ми не повісили, бо при стінах живуть інші родини. Ми мешкаємо на середині...

ПРО ЛЕБЕДЕВА-КУМАЧА

— Скажіть, уже повернувся із Західної України Лебедев-Кумач?

— Повернувся, але він тепер уже не Лебедев-Кумач, а Лебедев-Шевьот.

ГОЛОВА — 3 КІЗЯКУ

Колгоспні діти бавляться на вулиці. Ліплять із глини хатки. Голова сільради, проходячи мимо, запитав:

— Діти, що ви ліпите?

— Наше село.

— А де у вас сільрада?

— А ось тут.

— А маєте вже голову сільради?

— Ні ще не маємо. Нам на голову кізяку треба.

В ЛАЗНІ

В парній лазні лежить двоє. Раптом один стогне:

— Ой, мені погано!..

— Кому тепер добре, — байдуже відповідає сусід.

— Ой, мені дуже кепсько! — ледве чути говорить перший голос.

— Кому тепер не кепсько! — твердить сусід.

Перший падає непритомний із полиці. Сусід відливає його холодною водою і приводить до пам'яті, а згодом докоряє:

— Що ж ти не сказав по-людськи, що тобі зле?!

— А як я мусів це сказати?

— Ну, наприклад: "Мені зле, млосно!"

Перший зауважив недовіжливо:

— А чи не відповів би ти: "Кому тепер не зле, не млосно!"

БЕЗ ЧЕРГИ НЕЗРУЧНО КУПУВАТИ

Советський учений одержав відрядження за кордон.

— Обов'язково привези нам хоч пару панчіх,— прохала його дружина.

Вчений обіцяв, але повернувся без нічого.

— І за кордоном нема панчіх? — цікавилася дружина.

— Та ні, там різних речей досить у крамницях, а я черги шукав і ніде не знайшов. Тому й не виконав твого замовлення.

ЯКА ВЛАСТЬ — ТАКА МАЗЬ

Після "визволення" Галичини поїхав селянин кінями в місто купити колісної мазі, бо в місцевому кооперативі її не було. Ходив, ходив і в місті не дістав мазі. Їде назад додому. Колеса скриплять, риплять, аж в ушах ріже. Не витримав дядько, зліз з брички. Побачивши на дорозі свіжий коров'ячий кізяк, взяв його і почав мазати осі. Звідки не візьметься активіст:

— Тьху! Як це можна? Советська власть і...

— Йди геть,— сердито відповів селянин.— Яка власть, така й мазь.

АГІТАТОР

Агітатор переконував, що незабаром, як тільки завершать будівництво комунізму, кожен громадянин до свого розпорядження матиме не тільки автомобіль, а й літак.

— Ото буде добре! — сказав один слухач.— Як тільки довідаюсь, що десь кілометрів за 100 дають тульку чи капусту, сяду на літака і гайда. Перший буду в черзі і дистану, що треба.

УСПІШНЕ ВИРОБНИЦТВО

Советський директор фабрики з гордістю пояснює відвідувачеві:

— Першого року ми продукували 5 000, другого 50 000, третього — мільйон...

— Мільйон? Чого?

Директор показує картку з написом: "Більше не виробляється".

А ДЕ ДІСТАТИ ПОЯСОК?

— Товариші! В наступній п'ятирічці буде всього вдосталь. А щоб її швидше наблизити, треба міцніше затягнути паски на животі.

Хтось запитує ехидно:

— А де можна дістати хоч простісінького очкура?

САМА ТИ УВЕРТЮРА!

У першому ряду оперного театру сидять дві советські генеральші і розмовляють. Гасне світло, з'являється диригент. Лунають перші звуки оркестру. Генеральші не затихають.

Хтось обурюється:

— Тихо, ви там — увертюра!

Одна з генеральш обернулася і злісно:

— Від увертюри і чую!..

БАГАТО ПРАВ, МАЛО ГРОШЕЙ

Комуніст, вихваляючи советську владу, говорить на зборах:

— Колись жиди не мали ніяких прав. Тепер вони користуються у нас всіма правами. Тепер їм дано багато прав.

Після зборів підійшов до нього старий жид та й каже:

— Так, раніше жиди мали мало прав, зате багато грошей. Тепер мають багато прав і не мають грошей.

ВИЗВОЛИТЕЛІ

Коли в 1939 р. советський уряд "визволив" західних українців, а наступного року — громадян прибалтійських держав, в СССР говорили:

— Ми їм простягнули руку допомоги, а ноги вони вже самі витягнуть.

ЧОМУ ПРОСТЯГАЮТЬ?

Чому люди в СССР простягають руки на державне добро?

Бо якщо б не простягнули рук, то простягнули б ноги.

ПРО ЩО ВІН МОВЧИТЬ?

Міліціонер, показуючи на одного з багатьох похмурих советських громадян, говорить своєму товаришеві:

— Цікаво про що він ото мовчить?

ЧИ ПАХНЕ ЛИПОЮ?

— Ви зайшли знадвору, де чисте повітря, чи не зауважуєте, що в моєму кабінеті липою пахне?

— Чому?

— Складаю пляни поліпшення добробуту трудящих.

ПОМЕР І НЕ БУВ АРЕШТОВАНИЙ?

— Невже Іван Петрович помер? А я і не знав, що він арештований!

ВИПРОБУВАНИЙ МЕТОД

В глухе село приїхав із району агітатор. Колгоспників сигнали до "клубу". Місцеве начальство сіло в "президію" — за стіл на сцені. Приїжджий розклав свої шпаргалки

і розпочав доповідь. Ледве проговорив він хвилин із десять, піднявся голова колгоспу і крикнув:

— Встати!

Колгоспники підвелися. Голова, побачивши, що всі стоять, наказав:

— Сідайте!

Хвилин через десять голова колгоспу зробив те ж саме:

— Встати! — командував він. — Сідайте!

Потім цю процедуру повторював кожні п'ять хвилин. Коли агітатор закінчив говорити, підійшов до голови і запитав:

— Чому ти весь час перебивав мене своїми "Встати!", "Сідайте!"?

— Та хіба ж ти не зауважив, що інакше всі колгоспники спали б!

СПРАВЖНІ ДІЯМАНТИ

Хрущов повертався з Відня після зустрічі з президентом США Кеннеді. Його охоронець запитав:

— Чи ви зауважили, Микито Сергієвичу, які дорожчості мала на собі дружина президента? Це були справжні діаманти!

— Справді? Ану покажи?..

МЕНШЕ, НІЖ КРІЗЬ ПАЛЬЦІ ПРОТЕЧЕ

— Ось такий наш колгоспний заробіток, — з'ясовує колгоспник і підкидає жменю зерна вгору. Вхопивши в долоню, говорить:

— Оце залишається нам після виконання пляну здачі державі.

Потім підкидає зловлене зерно і ловить падаюче верхньою частиною руки.

— А оце належить нам після виділення на посівфонд.

Залишок ще раз підкидає і ловить кілька зернин ребром руки.

— А оце стільки припадає нам на трудодні!

КОМУ.. ВІД КОГО

На конференції міністрів закордонних справ Англії, США, Франції і ССРС в 1945 р. міністри, відпочиваючи, закурюють.

Англійський міністр виймає дорогий портсигар, на якому вигравіювано "Дорогому Бевіну від удачлих профспілчан". На портсигарі американського міністра написано: "Дорогому Бернсові від колег-сенаторів". Ж. Бідо виймає портсигар із словами на ньому: "Любому Жоржові від Сюзани".

Нарешті, советський міністр закордонних справ Молотов виймає з кишені розкішний золотий портсигар, розквітчаний діамантами. Розкриває. На кришці напис: "Графові Толстому від князя Воронцова".

ВИННІ ПЕРЕКЛАДАЧІ

Західнонімецький журналіст запитує диктатора так званої Німецької Демократичної Республіки Ульбріхта:

— Як ви допускаєте, що накази в НДР написані такою незграбною німецькою мовою?

— Цьому винні перекладачі. По-російськи вони звучать прекрасно!

ПРИКМЕТИ ЧЛЕНА КП

Член комуністичної партії повинен мати такі властивості: чесність, розум, відданість партії. Але всіх цих прикмет партієць ніколи не має. Найбільше — дві з них притаманні членові КП. Якщо він чесний і відданий партії, то не розумний. Якщо він розумний і відданий партії, то не чесний, а коли чесний і розумний, то не може бути відданим КПСС.

БЕЗ ХРЕБТА

Зустрілися в морі дві акули. Одна розповідає:

— Попався оце мені в Ля Манші англієць та тільки плунок собі поспувала — мав самі кістки та шкуру.

— А мені поталанило, — обізвалася друга, — бо спіймала в Чорному морі советського партійця. Ох, гладкий та жирний був!

— А які в нього кістки? — запитала перша.

— Жодних, навіть хребта не мав! — відповіла її подруга.

ДОГНАТИ АМЕРИКУ!

Учитель в одній із київських шкіл:

— Які найновіші вісті про життя в ССРС?

Школярі:

— В ССРС, кажуть, життя найкраще в світі, тут нема безробіття, голоду, злиднів!..

Учитель:

— А які вісті з Америки?

Учні:

— В Америці, говорять, пекло, а не життя. П'ять мільйонів безробітних. Голод. Визиск. Нужда.

Учитель:

— А яке найновіше гасло КПСС?

Діти:

— Догнати і перегнати Америку!

"СОЦРЕАЛІСТИ"

Одного туриста, який недавно відвідав ССРС, запитали, чи він бачив там малярів абстракціоністів.

— Так, я бачив одного, — відповів турист. — А за ним ішло двоє малярів соцреалістів у цивільному вбранні.

АЛЕ ХЛІБ ДАСТЬ США!

Коли американський президент запропонував Москві спільно працювати над висилкою космонавтів до Місяця, Хрущов погодився за умови, що хліб на дорогу дасть США.

ЯК СЯ МАЄТЕ, ЯК ЖИВЕТЕ?

- Як ся маєте, як живете?
- Як Ленін.
- ??
- І не закопують і їсти не дають.

ПРО КІНЕЦЬ ДВОХ

Селянин, побачивши в роковини з дня смерті Леніна в газеті статтю під назвою "Ленін умер, але справа його живе", сказав:

— Хай би краще він був жив, аби тільки, щоб справа його померла.

Сталін боявся смерті, замаху на себе, отруєння. Викликав він ворожку і, щоб запобігти смерті, спитав, коли він помре.

— Помрете ви перед великим святом, — розпливчато, як завжди, відповіла ворожка.

— Чому перед святом?

— Бо ваша смерть, як і всіх інших комуністичних проводирів, буде великим святом для народу!

Записано в Апостоловому,
"Дзвін", ч. 257 з 10 січня 1944 р.

І НА ЧУЖИНІ МОЖНА БУДУВАТИ УКРАЇНУ

В Україні настали часи, коли накопчується руйнівний, страхітливий вал зневіри у найсвятіші ідеали. Народ молоді держави кинуто до глибокої ями жебрацького економічного припинення.

А ще напхано сюди розчарування в ідеї демократичного поступу до незалежності.

А ще поділено нас від географічних ознак до релігійних, від політичних до соціальних.

А ще підкидано нам постійно й методично фермент, який має зродити у душах українців почуття меншовартості, другосортності.

А ще досипано туди половини-інформації, яка нас "переконує", що провідники наші — то найзапекліші вороги українського народу.

І топчуть нас у тій ямі, і трамбують потужними потоками пропаганди. Особливо вже стараються наші загребущі північно-східні сусідоньки, прагнучи знову перетворити нас чи то на силос, а чи на гній. Але ж це вже було! Були ми погноєм для чужинців з усіх сторін світу!

То як же вибратися з принизливої ями жебрацтва і розчарувань?

Як зупинити процес "силосування" у нашій же, такій кволій молодій державі?

Видавництво "Червона Калина" бачить своє завдання у поверненні народів історичної правди. Бо в Україні настали часи не тільки зневіри. Прийшла пора, коли кожний, кому дороге наше минуле, теперішність і завтрашній день, хто над усе шанує правду, кого серце болить за повернення самобутньої духовної спадщини нашого народу, повинен усе зробити, щоб очистити українську історію і культуру від намулу брехні, викривлення, вульгарності. А ще повернути імена тих людей, їх творчий доробок, котрі всім своїм життям служили українству, були патріотами своєї землі.

Шановний читачу, тримаєте у руках чергову книгу видавництва "Червона Калина" "Народне слово". Цей збірник українського фольклору видав у 1964 році Союз Земель Соборної України — Селянська партія. Упорядник збірника, автор ґрунтовної передмови, вступу до розділів та приміток — Юрій Семенко.

І сама постать автора, і дух книги відповідають нашому з Вами, шановний читачу, протистоянню "силосування" українського народу.

Збірник "Народне слово" було видано великим як на умовини української еміграції тиражем — 2500 примірників. Сьогодні збірник є вже раритетом. У 1986 році Селянська партія через лист свого секретаря В. М. Огородника з розпачем звертається до видавничих установ на еміграції: "Що залишилося від нього (збірника "Народне слово")? — І. Х.), крім позитивних рецензій у часописах та схвальних оцінок, висловлених зокрема проф. В. Кубійовичем, проф. О. Бойком та іншими науковцями? Тому цим шляхом ми звертаємося з проханням перевидати цей збірник..."*

Коментуючи поступ справи видання збірника "Народне слово", редакція журналу "Українська земля" через рік із сумом констатувала:

* Звернення ЦК СЗСУ — Селянської партії // Українська земля. — 1986. — № 13. — С. 57.

"На листа ще ніхто не відповів..." І далі: "Може Ви, читачу, допоможете видати голос українського народу — голос Божий? Зафіксуємо на волі думки й сподівання поневолених наших земляків на Батьківщині!"*

Еміграція не відгукулася. Проте на рідній землі автора й упорядника збірника "Народне слово" Ю. Семенка започаткувалися незворотні процеси новітньої визвольної боротьби. Малесенька часточка масиву національно-визвольних змагань українців кінця ХХ століття — видавництво "Червона Калина" і стала тим читачем, котрий узявся "видати голос українського народу — голос Божий..." Ще у 1991 році нав'язано контакти з автором. Невдовзі отримано листа зі згодою. Пишу "зі згодою", а на письмовому столі лежить той лист Юрія Семенка, написаний ще до проголошення Акта про незалежність України, в якому крик душі і біль серця за долю нашого фольклору: "...Замовчування антикомуністичної протиросійської настави українського народу, виявленої в його усній словесності, здійснюється повсюдно. Навіть наша гордість — "Енциклопедія українознавства" не знайшла місця для гасла "Український фольклор". Не краще і в Україні. Там існує поважний інститут фольклористики, а, по суті, лагер комуністичного насильства над українськими етнографами. В'язні концтаборів КПСС, тюрем видали вже, слава Богу, чимало спогадів про пережиті страждання. А переслідувані в інституті мовчать! І про голод 1933 р. в Україні видано чимало вже свідчень. Найцінніші з них — зібрані останнім часом. Слід би збирати й записувати антикомуністичний український фольклор наших днів і недавнього жакливого минулого..."

Юрій Семенко цього вже не зробить. Жорстока геноцидна політика Москви змусила його залишити Батьківщину. Та й поважного вже віку цей непересічний українець. Тому хочу підхопити і ширити його клич про дбайливе, патріотичне ставлення до збирання фольклору. Особливо того, який виділяє Юрій Семенко. Фольклору антикомуністичного, антимосковського. Бо найбільші біди, найжакливіші трагедії принесено нам із Москви саме в часи комуністичного тоталітаризму. Підхоплюю клич редактора Семенка насамперед для Вас, читачу, для нас усіх.

Ми, які продовжимо його справу, маємо великі переваги.

Стоїмо твердо на рідній землі, бо маємо приклад батьків і прадідів, бо маємо широку сітку українського шкільництва і краєзнавчі товариства, бо маємо бажання витягнути себе із "силосної" ями. А за приклад візьмемо собі подвижницьке життя нашого земляка — Юрія Семенка.

То хто ж він — Юрій Семенко?

Народився Юрій Семенко у 1920 році в бідній селянській родині Сергія Семенка, у селі Михайлівці Апостолівського району, що на Дніпропетровщині. Зростав, пізнавав рідний край і свій люд серед розкішних краєвидів степової України, де ще живим був козацький дух, слава козацька, непоборний запорізький потяг до волі. Неповдалі рідного села височіла Бабина могила — козацька могила, свідок слави і борні за волю України. "Цю могилу, — згадував Юрій Семенко, — розкопував академік Д. І. Яворницький, якого возив мій дід Гордій, батько мого батька. Там було повно кісток козаків, полеглих у боях із татарами..."**

Може, у тому козацькому корені, у могилах козацьких почерпнув Юрій Семенко життєву наснагу і патріотичну поставу, які не згубив у найскрутніші часи своєї долі.

Дитинство Юрія Семенка припало на трагічні для українського народу двадцяті-тридцяті роки. Історія роду Семенків — це страшна історія тисяч і тисяч українських родин, усього нашого народу. Історія роду Семенків — яскравий приклад того, скільки нам коштували "братерські" обійми Москви тільки на короткому історичному відтинку 20—40-х років двадцятого століття. Юрій Семенко згадує: "Семенко Гордій Корнійович, народжений 1863 року, мій дід по батькові, помер голодною смертю у квітні 1933 року. Шевченко, уроджена Семенко. Мар'яна Корнійовна, померла з голоду на перший день Великодня в квітні 1933 року. Семенко Степан Гордійович, мій рідний дядько, також селянин, помер від голоду в квітні 1933 року. Семенко Григорій Гордійович, народжений 1894 року, який покинув село, тікаючи від колективізації в 1930 році, працював шахтарем на копальні в Кривому Розі. Заарештований і відбував покарання" на будівництві каналу Волга—Москва. Семенко Сергій Гордійович, народжений 1887 року, мій батько, заарештований восени 1929 року і по статті 58 Кримінального кодексу УССР засланий у "поправно-трудова табори за межі України", де й пробув (спершу в Архангельську (л. з. 1), а згодом від 1933 року на станції Пермівлово Плісеського району (л. з. 4)) до середини 1937 року. 6.02.1944 року був заарештований знову. Помер 13.03.1953 року на дев'ятому році нового ув'язнення в криворізькій тюрмі.

Доля двоюрідних братів мого батька така: Семенко Гнат Іванович помер у в'язниці Мусіївці, камера 17, біля Кривого Рогу, навесні 1933 року. Семенко Іван Гнатович, його син, розстріляний ЧК в рідному селі у 1920 році. Семенка Олександра Івановича за відмову вступити до колгоспу викинули серед зими 1931 року з хати, заборонивши односельчанам приймати його до себе. Син від цього простудився, втратив односельчанам приймати його до себе. Син від цього простудився, втратив внаслідок хвороби слух, а згодом і мову. Семенко Никонор Іванович помер із голоду навесні 1933 року біля села Таранова, поблизу Михайлівки, повертаючись додому з Кривого Рогу, куди ходив на заробіток хліба. Це можливе тільки в "країні робітників і селян": хлібороб іде до міста роздобути харчів! Його син, Семенко Олекса Степанович, народжений 1922 року, брав участь в організації української поліції. У квітні 1945 року потрапив до радянського полону, отримав 20 років концтабору в Ярославській області Росії, де й помер.

Так більшовики вигублювали українські селянські родини... Такої ж приблизно долі зазнали й родичі по лінії моєї матері. Ця ж сама доля спіткала й інші родини нашого села, як і інших сіл підсоветської України..."*

Мабуть, у цьому страшному свідченні сховано ще одне джерело антимосковської, антикомуністичної трагічної сторінки літопису нашої зболеної історії.

* Українська земля. — 1986. — № 13. — С. 57.

** Чабан М. Тички людської пам'яті // Наше місто. — 1992. — № 26. — С. 4.

* Незабутний злочин. Свідчення про винищення Москвою українського народу. — Мюнхен, 1988. — С. 37.

Володимир Доленко стане ще одним, і останнім, "політичним орієнтиром" для Юрія Семенка.

У структурі Української Селянської партії реалізує себе Семенко як політик. У партійних виданнях розкриється журналістський, письменницький, редакторський хист Семенка. Сьогодні він лідер цієї партії. Хоча водночас має тверде переконання: після здобуття незалежності Україною політичні партії на еміграції виконали своє історичне завдання — донесли до нас ідею незалежності. І будувати Українську державу тим, хто в Україні суцільний. Тому нині своє завдання Юрій Семенко бачить насамперед у письменницькій праці.

Еміграція була вірною державницькій ідеї, зберегла традиції визвольної боротьби, вперто й послідовно відстоювала інтереси рідної землі, плекала мову українську, захищала віру пращадів. Усю цю історичну правду, цю гордість нашу, здобутки наші треба також передати нам і прийдешнім нащадкам. Такі люди, як Юрій Семенко, заслуговують на велику пошану і дяку, бо з їхніх книг з подивом дізнаємося земляки в Україні про "Україну" німецькі, англійські, французькі, канадські, аргентинські, бразильські...

У 1963 році Юрій Семенко упорядкував і видав знаній на чужині збірник "Голод 1933 р. в Україні". Коли нас переконували, що ніякого голоду не було, збірник із десятками свідчень людей, які пережили страхотливий московський голокост, нагадав світові про сатанинський злочин Кремля. На книжку Ю. Семенка часто покликається відомий у світі дослідник голодомору в Україні Роберт Конквест.*

У 1964 році виходить збірник фольклору "Народне слово", який автор укладав із вірою, що "відображене в усній творчості українського народу переживе комуністичний лад усебічного поневолення і буде чи не найкращим свідченням про нього, засудженням його".** І ми його таки пережили! Чи дочекаємося суду над ним?

У 1975 році у Мюнхені виходить ще один, упорядкований Ю. Семенком, поважного обсягу збірник "Пам'яті В. А. Доленка" — свідчення про цілий пласт українського політичного життя на чужині.

А ще через п'ять літ, "олімпійського" 1980 року вийшла книга Ю. Семенка "Шахи в Україні".*** Напередодні олімпійського здвигу у Москві комуністична пропагандистська машина своїми спрутівськими всеосязними щупальцями сягнула і тотальної фальсифікації історії спорту. Юрій Семенко кинувся на захист історії та традицій українського спорту на його інтелектуальному відтинку — шаховій грі. Його книга "Шахи в Україні" — це перший ґрунтовний нарис з історії шахової гри на нашій землі від Київської Русі-України до вісімдесятих років двадцятого століття. Оцінка об'єктивна і правдива, бо належить сторонній людині, відомому чеському шахістові Людеку Гахмату — авторові передмови до книги Юрія Семенка "Шахи в Україні". Прогноз Ю. Семенка щодо здобутків українських спортсменів нині також potwierджено чільними місцями українських шахових талантів у європейській та світовій еліті цієї гри. Сьогодні у затишному мюнхенському помешканні

Юрія Семенка часто гостюють grosмейстери-земляки. У хвилини поцінування своєї праці майстрами-професіоналами він чується щасливим...

Нещодавно з-під невтомого пера Юрія Семенка вийшла в світ цікава книга під символічною назвою "Тички".* Її з цікавістю запізнав український читач, прихильно оцінила критика. Микола Чабан із Дніпропетровська так стисло передав зміст книги та символіку її назви: "Тичка або тичина — це кілок для позначення шляху, меж земельних ділянок тощо. А ще так називають хворостину або палицю, навколо якої обвивається рослина. Скориставшись цією своєрідною народною назвою, автор увів до першого тому "Тичок" і спомини, і записи зі свого нотатника за п'ятдесят років життя, і вибрані статті із газети "Український селянин", яку він впродовж десяти років редагував". І далі про автора: "Себе він називає "чорноробочим газетярством". Але це аж ніяк не вичерпує його зацікавлень. Юрій Семенко — політичний діяч, шахіст, упорядник вартісних видань з історії України, з фольклору, з історії шахів. Любов до отчої землі зацікавленням не назвеш. Це — те, що в крові, це те, що з тобою до скону кодом твоєї родової пам'яті".** Свідомо наводимо розлогі цитати. Бо в них — поцінування праці Юрія Семенка його земляками-наддніпрянцями. Може, в цих перших пагонах національної свідомості і прозріння, помножених на козацький "код родової пам'яті", наше спасіння від нинішньої "жебрацької ями"?

Жахно від бід, які сьогодні обступили Україну. Але пам'ятаймо, що цілі покоління українців не опускали рук у скрутну хвилину долі. Вони ту долю й майбутнє України виборювали. Хто з мечем у руках, хто з пером... Така життєва постава є потребою і внутрішнім законом для Юрія Семенка, одного із "чорноробочих" будівничих тисяч і тисяч українців, розсіяних по світі. Тому зараз на його робочому столі лежить черговий рукопис другого тому "Тичок". У ньому письменник веде розповідь про тих, хто, як і він, не скорився долі.

Листкуючи сторінки біографії та творчого доробку Юрія Семенка, хочу доповнити їх одним моментом — цитатою з всеукраїнського часопису "Всесвіт" з брежневських 70-х років: "В апараті радіостанції "Свобода" (де довгий час працював Ю. Семенко. — І. Х.) служать головорізи з організації українських націоналістів (ОУН, наприклад, Юрій Семенко)..."***

Мабуть, кожен із нас розуміє, що інкримінація українського націоналізму (хоча Ю. Семенко ніколи не був членом ОУН) і є найвищою похвалою життєвої позиції вустами ворога-колонізатора.

Життєва позиція Юрія Семенка — людини, близька, як ніколи, й присвятила служінню ідеї визволення України, котра усе своє життя нам, українцям, яким випало щастя народитися й жити в час воскресіння нашої землі. І тільки нам, нашими працьовитими руками й твердим розумом будувати Україну в Україні. І ніколи ні про що не забувати. Бо в пам'яті, в народному слові наша сила.

Ігор ХОДАК

* Конквест Р. Жнива розпачу. — Нью-Йорк, 1986.

** Див.: Народне слово. — Нью-Йорк — Мюнхен, 1964. — С. 26.

*** Семенко Ю. Шахи в Україні. — Мюнхен, 1980.

* Семенко Ю. Тички. — Мюнхен, 1990.

** Чабан М. Тички людської пам'яті.

*** Соломатин М. Голоси з того світу // Всесвіт. — 1978. — № 6. — С. 217.

ЗМІСТ

Слово українського народу	3
Приказки і прислів'я	17
Загадки	23
Думи	28
Дума Соловецька	31
Частівки	35
Жарти (анекдоти)	45
І. Ходак. І на чужині можна будувати Україну. (Післяслово)	89

Резюме

Юрій Семенко

НАРОДНЕ СЛОВО

"ВЕЧІРНЯ ГОДИНА"

місячник, число 6, 1992

Редактор Л. Гринда

Художник М. Яців

Здано до набору 22.X.92.

Підписано до друку 01.02.93.

Формат 84×108 1/32. Папір друкарський № 2.

Зам. 1179-2. Ціна регульована.

"ВЕЧІРНЯ ГОДИНА"

Львів, Пекарська, 11

Львівська книжкова фабрика "Атлас"

290005, Львів, Зелена, 20.

Already in the 16th century, many people from other countries responded to Ukrainian folklore enthusiastically. In 1563 the Slovakian Blahoslav published the Ukrainian folksong: "Danube, Danube, why do you drift by so sadly?" in his Czech Grammar. In 1587, the Polish historian Sarnycki mentions the Ukrainian Duma in his "Annals", and he recounts the story of the heroic death of two Cossackian brothers who fell on the field of battle in their fight against the enemy. The Georgian Prince and ethnographer, M. Tserteljew, the creator of Russian literature, K. Rilejew and M. Dobrolubow — not to mention the Ukrainian Gogol — laid great stress on the unsurpassable poetic quality, on the high moral standards and the nobility of the folk poetry of the Ukrainian people. In 1769, when the German philosopher J. G. Herder came into contact with Ukrainian folklore, he prophesied that Ukraine would one day become a new Hellas.

Contemporary Ukrainian folklore represents an unbroken line in the best tradition of Ukrainian folk poetry. The Communist regime, which has imposed itself on Ukraine by force, maintains numerous institutions, which are constantly engaged in producing national poetry — which is then passed off as genuine folk poetry. In this way the Communist hope to create the impression that Communism is rooted in the Ukrainian people. In actual fact, however, contemporary Ukrainian folklore, which has always expressed the inner convictions and feelings of the people, is strongly anti-Communist in content.

"The World of the People", a collection of contemporary Ukrainian folklore, which was compiled by J. Semenko, contains proverbs, riddles, ditties and anecdotes — which are a severe criticism of the "people's" Soviet system.

Für die ukrainische Folklore begeisterten sich schon seit 16. Jahrhundert viele Fremde. Der Slowake Blahoslav veröffentlichte in seiner "Tschechischen Grammatik" (1563) ein ukrainisches Volkslied "Donau, Donau, warum fließt du so traurig dahin?". Der polnische Historiker Sarnycki erwähnt in seinen "Annalen" (1587) die ukrainische Duma vom Heldentod zweier Kosakenbrüder, die im Kampf gegen den Feind auf dem Schlacht fahlen. Der georgische Fürst und Ethnograph M. Tserteljew, der Schöpfer der russischen Literatur, Rylejew, M. Dobrolubow, ganz zu schweigen von dem Ukrainer Gogol, hob die unübertreffliche Poesie, die hohen moralischen Qualitäten und den Adel der Volksdichtung des ukrainischen Volkes besonders hervor. Als der deutsche Philosoph J. G. Herder die ukrainische Folklore kennenlernte, prophezeite er (1769), daß die Ukraine einmal ein neues Hellas werden würde.

Die gegenwärtige ukrainische Folklore setzt die Tradition der besten Schöpfungen in der Volksdichtung der vorangegangenen Epoche fort. In dieser Folklore, die seit jeher die Überzeugung und das Gefühl des Volkes ausdrückte, preist man, wie früher, die Freiheit, die Humanität, und deshalb ist sie inhaltlich sehr stark antikommunistisch. Ein Teil der gegenwärtigen ukrainischen Folklore ist in der Sammlung "Das Wort des Volkes" von J. Semenko zusammengestellt und veröffentlicht worden. "Das Wort des Volkes" enthält Sprichwörter, Rätsel, Schnäpserhüpfeln, Anekdoten, die eine vernichtende Kritik am "volksdemokratischen" sowjetischen System üben.